

HoGent

faculteit Mens en Welzijn

De boog kan niet altijd gespannen staan

Het uitbreiden van vrije tijd voor volwassenen met een verstandelijke beperking

Linde Praet

Bachelorproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van

Bachelor in de Orthopedagogie: Algemene Orthopedagogie

Promotor:
Patrick Pevenage

Academiejaar 2013-2014

1e zittijd

HoGent

faculteit Mens en Welzijn

De boog kan niet altijd gespannen staan

Het uitbreiden van vrije tijd voor volwassenen met een verstandelijke beperking

Linde Praet

Bachelorproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van

Bachelor in de Orthopedagogie: Algemene Orthopedagogie

Promotor:
Patrick Pevenage

Academiejaar 2013-2014

1e zitting

VOORWOORD

Met deze bachelorproef sluit ik mijn studie orthopedagogie aan HoGent af. Het waren drie bijzondere jaren. Ik wil de docenten bedanken voor de kennis die mij is bijgebracht.

Wat zeker door mij bevestigd kan worden is dat de laatste loodjes het zwaarst wegen. Graag zou ik iedereen die mij geholpen heeft om deze loodjes minder zwaar te maken bedanken.

Eerst en vooral zou ik graag iedereen van de voorziening willen bedanken voor de leerrijke en leuke tijden die ik heb meegemaakt gedurende heel mijn stage. Het was een fantastische ervaring die ik heel mijn leven zal meedragen. In het bijzonder zou ik de coördinator Dirk Martens willen bedanken voor de steun, inzet en begeleiding.

Vervolgens ook een woord van dank aan mijn stagebegeleider Patrick Pevenage. Bedankt om mij gedurende twee stages op te volgen.

Als laatste zou ik graag mijn ouders, broer en zus, vrienden en kennissen willen bedanken om mij te steunen gedurende het hele proces.

Linde Praet

INHOUDSOPGAVE

1	Personen met een verstandelijke beperking.....	6
1.1	Algemeen.....	6
1.2	Autisme.....	7
1.2.1	Terminologie en beschrijving	7
1.2.2	Een triade van stoornissen.....	7
1.2.2.1	Kwalitatieve beperkingen in wederzijdse sociale interacties.....	8
1.2.2.2	Kwalitatieve beperkingen in communicatie en in verbeeldingsactiviteiten	8
1.2.2.3	Beperkende, zich herhalende, stereotype patronen van gedrag, belangstelling en activiteiten.....	10
1.2.3	Samenvatting.....	11
1.3	Syndroom van Usher	11
1.3.1	Algemeen	11
1.3.2	Retinitis Pigmentosa	11
1.3.3	Gehoorstoornis	12
1.3.4	Praktische beperkingen.....	13
1.3.5	Samenvatting.....	13
1.4	Syndroom van Williams Beuren	13
1.4.1	Algemeen	13
1.4.2	Taal en communicatie.....	13
1.4.3	Perceptie en motoriek.....	14
1.4.4	Concentratie en aandacht.....	14
1.4.5	Vrijtijdsactiviteiten	14
1.4.6	Samenvatting.....	14
2	Vrije tijd en ontspanning.....	15
2.1	Het begrip vrije tijd	15
2.2	Het begrip ontspanning.....	16
2.3	Belang van vrije tijd.....	16
3	Spel	17
3.1	Algemeen.....	17
3.2	Spel en ontwikkeling	17
3.2.1	Zintuiglijke ontwikkeling.....	17
3.2.2	Motorische ontwikkeling.....	17
3.2.3	Cognitieve ontwikkeling.....	18
3.2.4	Taalontwikkeling	18
3.2.5	Sociaal-emotionele ontwikkeling	18
3.2.6	Gedrags- en attitudeontwikkeling.....	18
3.3	Basisvoorwaarden	19
3.3.1	Veiligheid en vertrouwen.....	19

3.3.2	Structuur	19
3.3.3	Verbaal en non-verbaal contact	19
3.3.4	Stimulerende omgeving	19
3.3.5	Eigen ervaringen.....	19
3.4	Personen met een beperking en spelen.....	20
3.4.1	Algemeen	20
3.4.2	Enkele tips voor als je samen speelt	20
4	Paradigma 'Quality of life'.....	21
4.1	Inleiding	21
4.2	Krachtlijnen.....	21
4.2.1	De samenleving is gekenmerkt door diversiteit	21
4.2.2	Het volwaardig burgerschap opnemen.....	21
4.2.3	Een beperking is geen individueel gegeven maar een sociale constructie ...	22
4.2.4	Bevorderen van de zelfbepaling en de keuzevrijheid	22
4.2.5	Van zorg naar ondersteuning.....	22
4.2.6	Het beleid is gericht op inclusie.....	22
4.2.7	Het proces van emancipatie.....	22
4.2.8	Het bevorderen van empowerment	22
4.2.9	Van aanbodgerichte zorg naar vraaggestuurde ondersteuning	22
4.2.10	Van community care naar community support	23
4.3	Diverse modellen	23
4.3.1	Villa & Thousand.....	23
4.3.2	O'Brien.....	24
4.3.3	Shalock.....	25
4.4	Samenvatting.....	25
5	Activiteitenplan.....	26
5.1	Doelgroep	26
5.2	Reden/doel	26
5.3	Handeling/activiteit.....	26
5.4	Organisatie	27
5.5	Plaats, middelen en ruimte.....	27
5.6	Tijdstip en duur	27
5.7	Uitvoering.....	27
5.8	Evaluatie	27
6	Ontwikkelingsdoelen	28
6.1.1	Gebruik binnen het dagcentrum	29
6.1.2	Verklaring van de doelen	30
6.1.2.1	De medewerker beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijtijdsbesteding tot rust en ontspanning.	30

6.1.2.2	De medewerker verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.	30
6.1.2.3	De medewerker onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen	30
6.1.2.4	De medewerker beseft dat een engagement in een dagcentrum, inzet en verplichtingen tegenover anderen meebrengt.....	30
6.1.2.5	De medewerker vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart.....	30
6.1.2.6	De medewerker breidt zijn sociale contacten uit langs het verenigingsleven.....	31
6.1.2.7	De medewerker kan een kritisch oordeel uitbrengen over een vrijetijdsbesteding op basis van een eenvoudige kosten-baten-inschatting.....	31
6.1.2.8	De medewerker maakt een bewuste en gevarieerde keuze binnen het hem bekende ontspanningsaanbod, met een gedoseerd evenwicht tussen actieve en passieve ontspanningsvormen	31
6.1.2.9	De medewerker bereikt in zijn daginvulling een evenwicht tussen zijn vrijetijds- en andere bezigheden.	31
6.1.2.10	De medewerker verkent regelmatig nieuwe ontspanningsmogelijkheden. De medewerker gaat zelf op zoek naar nieuwe mogelijkheden om zijn vrije tijd in te vullen.	31
7	Praktijk.....	32
7.1	Algemeen.....	32
7.1.1	Informatie verkregen via de begeleiding.....	32
7.1.1.1	Vergadering	32
7.1.1.2	Gesprekken	32
7.1.2	Informatie verkregen via de medewerkers	34
7.1.2.1	Medewerkersvergadering.....	34
7.1.2.2	Individuele dienstverleningsovereenkomst.....	35
7.1.3	Informatie verkregen via eigen observatie.....	35
7.1.4	Aan de slag.....	36
7.1.4.1	Meer dan één begeleider	36
7.1.4.2	De spelletjeskast op orde brengen en een verantwoordelijke zoeken ...	36
7.1.4.3	Het aanbod vergroten	37
7.1.4.4	Zelf aandacht besteden aan de vrije tijd.....	39
7.1.5	Samenvatting.....	39
7.2	Activiteitenplan van Fien	40
7.2.1	Doelgroep/medewerker.....	40
7.2.2	Reden/doel	40
7.2.3	Handeling/activiteit.....	41
7.2.4	Organisatie	41
7.2.5	Plaats, middelen en ruimte.....	41
7.2.6	Tijdstip en duur	41

7.2.7	Uitvoering	42
7.2.8	Evaluatie	43
7.3	Activiteitenplan van Jan	44
7.3.1	Doelgroep/medewerker.....	44
7.3.2	Reden/doelen	44
7.3.3	Handeling/activiteit.....	45
7.3.4	Organisatie	45
7.3.5	Plaats, middelen en ruimte.....	45
7.3.6	Tijdstip en duur	45
7.3.7	Uitvoering	45
7.3.8	Evaluatie	46
7.4	Activiteitenplan van Ruben.....	47
7.4.1	Doelgroep/medewerkers	47
7.4.2	Reden/doelen	47
7.4.3	Handeling/activiteit.....	48
7.4.4	Organisatie	48
7.4.5	Plaats, middelen en ruimte.....	48
7.4.6	Tijdstip en duur	48
7.4.7	Uitvoering	48
7.4.8	Evaluatie	49
7.5	Samenvatting.....	49
8	Besluit.....	50

INLEIDING

‘De boog kan niet altijd gespannen staan’

Iedereen kent dit spreekwoord wel. Het is een mooi voorbeeld van het feit dat mensen niet te lang onder spanning kunnen staan. Om goed te kunnen presteren, heeft de mens af en toe ontspanning nodig. (Joosten, van den Bergh, & Teunisse, 2008)

Binnen het dagcentrum voor volwassenen met een verstandelijke beperking is er tijdens de middag tijd voor ontspanning. Sommige personen kunnen deze tijd goed invullen, anderen hebben hier meer moeite mee: mensen lopen rond, vervelen zich soms, weten niet altijd wat ze kunnen doen. Er is een vrijetijdsaanbod aanwezig, maar hier wordt weinig of niet naar gekeken. Het is mijn bedoeling om het aanbod dat aanwezig is onder aandacht te brengen en dit uit te breiden zodat de volwassenen tal van mogelijkheden hebben om de middagpauze in te vullen. Een belangrijke opmerking hierbij is dat er maar één begeleider aanwezig is voor ongeveer 25 personen. Het is dan ook de bedoeling dat de volwassenen zelfstandig en zinvoller de middagpauze invullen.

Omdat de groep te groot is om efficiënt mee aan de slag te gaan, heb ik drie medewerkers¹ uitgekozen, die 's middags opvulling kunnen gebruiken om specifiek mee verder te gaan. Ik merkte dat ze deze opvulling konden gebruiken doordat ze rondliepen, vroeger dan voorzien in hun atelier stonden, moeilijk gedrag stelden,... Een belangrijke opmerking hierbij is dat ik ze tot niks zou verplichten; niks doen kan ook een invulling zijn van vrije tijd. Ik zal fictieve namen gebruiken omwille van het respect voor de privacy van de personen in kwestie. Zo zal ik spreken over Fien, Jan en Ruben.

Gedurende het proces ben ik eerst en vooral op zoek gegaan naar wat de problematiek van de drie personen inhoudt zodat ik mijn handelen hierop kan afstemmen. Daarna heb ik opgezocht wat vrije tijd en ontspanning inhoudt. Ik ben nagegaan wat er allemaal aanwezig was in de voorziening om de vrije tijd in te vullen en heb gekeken hoe ik dit kon uitbreiden en meer onder de aandacht kon brengen. Bijkomende informatie over spel komt aan bod omdat dit de actiefste en meest aanwezige uiting is van vrije tijd binnen de voorziening. Ik heb meer informatie gezocht over het paradigma waarop mijn handelen steunt en heb aan de hand van een activiteitenplan gewerkt om samen met Fien, Jan en Ruben aan de slag te gaan.

Het doel van mijn bachelorproef is om de personen die zich vervelen tijdens de middag een aanbod te geven waardoor ze hun tijd op een amusante, ontspannende manier kunnen doorbrengen en dit op een zo'n zelfstandig mogelijke manier.

¹ Binnen het dagcentrum spreekt men niet over cliënten of bewoners, maar benoemt men de personen met een verstandelijke beperking als medewerkers.

1 PERSONEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING

De doelgroep waarmee ik werk is zeer heterogeen. In het dagcentrum zijn volwassenen met een licht verstandelijke beperking welkom, evenals volwassenen met een matige tot diep verstandelijke beperking. De mogelijkheden en beperkingen zijn zeer uiteenlopend.

In dit hoofdstuk bespreek ik een algemene definitie van personen met een verstandelijke beperking, alsook de specifieke problematiek van de medewerkers waarmee ik aan de slag ben gegaan. Ik heb hier meer informatie over gezocht zodat ik mijn handelen beter op hen kon afstemmen.

1.1 ALGEMEEN

De ontwikkeling van personen met een verstandelijke beperking wordt volgens E. De Belie en G. Van Hove gezien als een kwetsbaar proces dat beïnvloed wordt door een complexe en dynamische interactie van persoonlijke, relationele en maatschappelijke invloeden.

- Persoonlijke invloeden: leeftijd, geslacht, temperament, karakter,...
- Relationele invloeden: de banden die je hebt met andere personen. Bijvoorbeeld: een goede band met je broer.
- Maatschappelijke invloeden: hoe beïnvloedt de samenleving jou. Bijvoorbeeld: Hoe kijkt de samenleving naar mensen met een handicap, welke gevolgen heeft dit voor de persoon? (De Belie & Van Hove, 2003)

Volgens de American Association on Intellectual and Developmental Disability wordt verstandelijke beperking als volgt omschreven:

*“Intellectual disability is a disability characterized by significant limitations in both **intellectual functioning** and **inadaptive behavior**, which covers many everyday social and practical skills. This disability originates **before the age of 18.**”* (AAIDD, 2013)

- Intellectueel functioneren: dit refereert naar de algemene mentale capaciteit, zoals leren, redeneren, probleem oplossend denken enz.
Een bekende manier om de intelligentie van iemand te meten is de IQ-test. Aan de hand van de scores wordt de intelligentie van iemand weergegeven.
- Adaptief gedrag: conceptuele, sociale en praktische vaardigheden die worden aangeleerd en uitgevoerd door mensen in hun dagelijks leven.
Met conceptuele vaardigheden wordt taal en geletterdheid bedoeld; geld, tijd en aantallen, nummering en zelfsturing.
Als men het heeft over sociale vaardigheden, spreekt men over interpersoonlijke vaardigheden, maatschappelijke verantwoordelijkheid, zelfvertrouwen, goedgelovigheid, naïviteit, het oplossen van sociale problemen en de mogelijkheid om regels te volgen en/of wetten te gehoorzamen en om te voorkomen dat men een slachtofferrol op zich krijgt.
Activiteiten van het dagelijks leven (persoonlijke verzorging), beroepsvaardigheden, gezondheidszorg, reizen/vervoer, schema's/routines, veiligheid, gebruik van geld en het gebruik van de telefoon zijn voorbeelden van praktische vaardigheden.
- Ontwikkelingsleeftijd van 18 jaar: een verstandelijke beperking is een ander fenomeen dan een verworven beperking. Doorgaans wordt een verstandelijke beperking voor of tijdens de eerste levensjaren vastgesteld. Ook tijdens de vroege jeugd kan er een diagnose gesteld worden. Na de leeftijd van 18 jaar wordt de diagnose van verstandelijke beperking weinig tot niet vastgesteld. Een opmerking die hierbij gemaakt kan worden is dat deze leeftijdsgrens cultureel bepaald is.

(AAIDD, 2013)

Er wordt gebruik gemaakt van verschillende definities. Maar het is algemeen bekend dat hoe meer positieve invloeden een persoon heeft, hoe beter de ontwikkeling verloopt.

Personen met een verstandelijke beperking hebben het moeilijker om dingen te leren, hun kans op succes ligt lager en er is een hogere kans dat ze op psychisch, sociaal en medisch vlak moeilijkheden krijgen. De meeste personen met een verstandelijke beperking vertonen een lager zelfbeeld dan personen zonder een verstandelijke beperking. Bijgevolg bevinden ze zich ook langer in een afhankelijkheidspositie.

De kennisverwerking en het verkrijgen van inzicht van personen met een beperking is afhankelijk van het aanbod en de ondersteuning die ze krijgen van hun omgeving. Er is meer moeite nodig om deze kennis en inzichten in hun leven te integreren dan bij personen die geen verstandelijke beperking hebben. Hoe dichter de kennis aansluit bij de levenservaring van de persoon, hoe meer dit een steunpunt kan vormen voor het denken, voelen en communiceren.

Personen met een verstandelijke beperking kunnen niet altijd op gepaste wijze reacties van anderen inschatten. Dit komt omdat ze hun eigen gevoelens soms niet kunnen plaatsen, waardoor het zeker moeilijk wordt om dit bij anderen te doen. Hun gedachten en gevoelens kunnen overheersen waardoor ze gedragsmatig gaan ageren. Dit is vaak een ongepaste manier om te communiceren met anderen. Een reactie van een hulpverlener hierop kan zijn: een sfeer creëren waar fouten mogen gemaakt worden, waar plaats is om te leren. Ook kan de hulpverlener de persoon met een verstandelijke beperking helpen bij het reflecteren over de situatie: wat is er gebeurd? Hoe voelde ik mij hierbij? Wat kan ik volgende keer anders doen? (De Belie & Van Hove, 2003)

1.2 AUTISME

Binnen mijn project zijn er twee personen met autisme. Zowel Fien als Ruben. Dit uit zich bij beiden op verschillende manieren.

1.2.1 Terminologie en beschrijving

De term autisme stamt af van het Griekse 'autos' (zelf) en wijst zo op het in zichzelf terugtrekken van mensen. Naast autisme worden ook de termen 'pervasieve ontwikkelingsstoornis' en 'autismespectrumstoornissen (ASS)' gebruikt. ASS wordt vandaag de dag het meest gebruikt omdat dit het volledige autistische beeld en verwante stoornissen bevat. Met pervasieve ontwikkelingsstoornis tracht men aan te duiden dat de stoornis het hele functioneren op verschillende gebieden doordringt die de gehele mentale ontwikkeling beïnvloedt. Het wijst dus niet op een momentopname waardoor er al naargelang de leeftijd andere symptomen kunnen optreden. (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

Personen met autisme onderscheiden zich van anderen door hun manier van informatieverwerking. Deze manier wordt beschouwd als de oorzaak van hun 'andere' gedrag. (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

1.2.2 Een triade van stoornissen

Wanneer men over autisme spreekt, blijkt er steeds een triade van stoornissen aanwezig te zijn (Wing, 1997; Frith, 2005):

1. Kwalitatieve beperkingen in wederzijdse sociale interacties
2. Kwalitatieve beperkingen in de communicatie
3. Kwalitatieve beperkingen in de verbeelding

Wanneer de triade aanwezig is, heeft dit vaak beperkte, zich herhalende, stereotiepe patronen van gedrag, belangstelling en activiteiten tot gevolg.

Er wordt gesproken over kwalitatieve beperking omdat zowel de sociale interacties, als de communicatie van personen met autisme kwalitatief anders zijn. (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

1.2.2.1 Kwalitatieve beperkingen in wederzijdse sociale interacties

Frith (2005) spreekt in dit verband van 'eenzelvigheid' of 'autistische alleenheid'. Hiermee wordt verwezen naar het psychisch alleen zijn van mensen. Autistische alleenheid uit zich op verschillende manieren, te situeren op een continuüm van afwijkende sociale interacties. Het wijst dus niet enkel noodzakelijk op verlegen of afwijzend zijn ten aanzien van menselijk contact.

Bij Fien uit het alleen zijn zich doordat ze zich meestal op een afstand houdt van de groep. Ze kan zich wel aanpassen en bij de groep gaan op momenten dat ze weet wanneer dit van haar verwacht wordt. Tijdens de middag bevindt Fien zich vooral in de kleedkamer, afgezonderd van de groep.

De alleenheid van Ruben vertaalt zich in het zich afzonderen van andere mensen. Dit gaat hij doen door stereotyp gedrag te vertonen. Hij zal zich bij de groep zetten maar door deze gedragingen zondert hij zich af.

1.2.2.2 Kwalitatieve beperkingen in communicatie en in verbeeldingsactiviteiten

Net zoals bij de sociale interacties, beslaat de kwalitatieve beperking in de communicatie en in verbeeldingsactiviteiten een breed spectrum van mogelijke uitingsvormen.

Personen met autisme hebben problemen met zowel non-verbale, als met verbale communicatie. Men beschikt niet altijd over voldoende spraak om aan de dagelijkse communicatieve behoeften te voldoen. Er kan sprake zijn van onmiddellijke en/of uitgestelde echolalie (woorden/zinnen herhalen), het gebruiken van metaforen (beeldspraak doormiddel van een vergelijking) en neologismen (nieuwgevormd woord), verwarring van persoonlijke voornaamwoorden en prosodische afwijkingen. Prosodie is het ritme, de klemtoon en de intonatie van de stem bij het uitspreken van een zin of zinsdeel. (Encyclo, 2014) De mate waarin mensen met autisme spraak begrijpen wordt regelmatig overschat. Soms blijft spraak uit, soms beperkt de taal zich tot enkele woorden en soms zijn er mensen die over een grote woordenschat beschikken. In alle gevallen is de communicatie in de zin van wederkerigheid beperkt. (Noens & van Berckelaer-Onnes, 2002) Ondanks het feit dat de spraak bij een aantal personen redelijk goed ontwikkeld is, blijft een 'echt' gesprek vaak moeilijk. De gesprekken kenmerken zich dan vaak door het eenrichtingsverkeer of door het voortdurend herhalen van dezelfde boodschappen. (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

Fien vertelt niet veel. Wanneer dit toch gebeurt, worden er vooral prosodische afwijkingen vastgesteld. Ze spreekt vaak eentonig en gaat geen of weinig intonatie gebruiken. Fien spreekt meestal heel stil, soms spreekt Fien ook met een luide stem. Ze beschikt over een goede woordenschat maar de communicatie blijft wederkerig beperkt. Wanneer je haar een vraag stelt zal Fien meestal niet verbaal antwoorden. Als ze toch antwoordt, is het antwoord beperkt. Meestal merk je aan de non-verbale communicatie van Fien wel wat ze bedoelt.

Ruben maakt geen gebruik van verbale communicatie omdat hij auditief beperkt is. Dit komt door de diagnose van het syndroom van Usher. Hij uit zich in gebaren. Vaak leunen deze gebaren aan bij SMOG (spreken met ondersteuning van gebaren), maar hij zal vooral zijn eigen gebaren gebruiken. Als begeleiding kan je wel gebruik maken van SMOG om naar hem toe te communiceren. Wanneer hij dit niet begrijpt, kan het helpen om het uit te leggen met andere gebaren of door hem zaken voor te tonen. Hierbij moet worden opgemerkt dat Ruben ook een visuele beperking heeft (kokerzicht).

Vanuit deze optiek is het begrijpelijk dat communicatieproblemen een rol spelen in de interactieproblemen met personen met autisme. Nuttige aanpassingen in taalgebruik tegenover personen met autisme om problemen te voorkomen zijn de volgende:

- Praat niet te vlug.
- Zorg ervoor dat de persoon weet dat je hem aanspreekt.
- Geef de persoon ruimte om de informatie te verwerken.
- Vermijd beeldspraak.
- Indien je de boodschap moet herhalen, doe het dan in dezelfde woorden.

Naast de beperking in communicatie worden personen met autisme ook gekenmerkt door een niet (goed) ontwikkeld verbeeldingsvermogen. Dit komt reeds tot uiting in de kindertijd wanneer blijkt dat fantasiespelletjes afwezig blijven. Deze beperkte verbeeldingskracht heeft belangrijke gevolgen voor de totale ontwikkeling van het kind. Hun wereld wordt namelijk vernauwd tot het concrete. Symbolische betekenisverlening is daardoor moeilijk of onmogelijk. Bij volwassenen komt het gebrek tot verbeelding vaak tot uiting wanneer het gaat over oorzaak en gevolg. Ze hebben moeilijkheden in het zien van oorzaak en gevolg, alsook met het rekening houden met oorzaak en gevolg. (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

Samen met Ruben een fantasiespel spelen is onmogelijk doordat hij zo op zichzelf gesteld is. Het is ook moeilijk omwille van zijn auditieve beperking. Ruben heeft het vooral moeilijk met oorzaak en gevolg wanneer het gaat over het uitdrinken van andermans drank. Hij doet dit vaker en beseft niet dat dit ongepast is. Fien zal ook niet kiezen om een fantasiespel te spelen.

Communicatie en waarneming

Inzicht in de specifieke taal- en communicatieproblemen van personen met autisme kan geboden worden door de centrale coherentietheorie. Communicatie is een cognitief proces waarin waarneming een cruciale rol speelt. De essentie van communicatie is uitwisselen van betekenissen. Aangezien die betekenisverlening door de verstandelijke beperking tot centrale coherentie moeizaam verloopt, vertonen personen met autisme communicatieproblemen. Er kan dus geen correcte samenhang tussen de betekenissen verleend worden. Het vermogen om samenhang te ontdekken in veelheid van prikkels en waarneming is niet goed ontwikkeld.

Verpoorten (1996) beschreef communicatie als een multi-dimensioneel proces. Hij ziet communicatie als een subtiel samenspel van verschillende communicatievormen (modaliteit). Binnen het samenspel worden boodschappen (inhoud) met bepaalde functies (intentie) uitgewisseld. Communicatie omvat steeds een sociaal aspect (wederkerigheid). De wijze waarop iets wordt uitgedrukt (stijl), bepaalt voor een groot deel het effect van de communicatie. Personen met autisme komen onvoldoende tot een integrale waarneming van alle dimensies van communicatie. Men neemt de wereld primair in fragmenten waar. Details lijken voor personen met autisme het belangrijkste, trekken hun aandacht. Maar wanneer we de informatie en de betekenisverlening zinvol samenvoegen, is de context onmisbaar.

Onze spontane, communicatieve modaliteiten zoals bijvoorbeeld spraak en non-verbale signalen, zijn van nature zeer vluchtig. Een uiterst snelle en op elkaar volgende verwerking van auditieve en visuele waarnemingen is essentieel indien je de boodschap juist wil begrijpen. Elke communicatieve interactie is anders dan de vorige. Dit wil zeggen dat er steeds opnieuw met verschillende factoren in een bepaalde context rekening gehouden moet worden. Betekenisverlening blijft veelal fragmentarisch en letterlijk bij personen met autisme. (Noens & van Berckelaer-Onnes, 2002)

Wanneer er een uitleg aan Fien wordt gegeven die ze niet goed begrijpt, zal ze haar schouders ophalen. Hiermee toont ze aan dat de informatie die ze krijgt, teveel is. Ze begrijpt niet wat er bedoeld wordt doordat er teveel in één keer wordt verteld. Het effect van de boodschap komt niet op de gepaste manier aan.

Bij communicatie is de waarneming een belangrijk aspect. Bij Ruben kan dit een probleem spelen doordat hij visueel beperkt is. Hierdoor vangt hij minder prikkels op dan iemand zonder een visuele beperking. Het is belangrijk om eerst zijn aandacht te trekken en later met gebaren uit te leggen wat je bedoelt. Bij Ruben wordt er gebruik gemaakt van gebaren als communicatievorm om zo een boodschap over te brengen.

Ondersteunende communicatie op maat

Ondersteunende communicatie is communicatie die aanvullend is ten aanzien van de aanwezige communicatie. Deze dient op maat aangeboden te worden. (Noens et al., 2000) In het licht van de centrale coherentietheorie kan volgend antwoord gegeven worden op de vraag welk ondersteunend communicatiemiddel het meest geschikt is voor een persoon: de voorkeur gaat uit naar middelen met een concrete, ruimtelijk vormgegeven structuur zoals voorwerpen, pictogrammen, foto's, tekeningen en geschreven tekst. Communicatiemiddelen zoals gebaren zijn voor personen met autisme moeilijker hanteerbaar omwille van het vluchtige karakter. Daarnaast hebben personen met autisme veelal moeite met imitatie en coördinatie, hetgeen voor het aanleren van gebaren essentiële vaardigheden zijn. Welk communicatiemiddel gekozen wordt, hangt uiteraard af van het niveau van de persoon in kwestie. Overigens leeft in de praktijk soms het misverstand dat foto's 'gemakkelijker' zijn dan pictogrammen. Voor personen met autisme blijkt dit veelal niet het geval. Bij foto's ligt de relatie tussen symbool en werkelijkheid meer voor de hand maar meestal bevatten ze ook meer afleidende details zoals kleurschakeringen en dergelijke. Pictogrammen zijn ook universeler dan foto's. Bijvoorbeeld: een flesje cola kan op een foto een flesje van het merk 'coca-cola' zijn, maar wanneer er in de bar enkel 'pepsi cola' verkocht wordt, kan dit voor verwarring zorgen. Bij het gebruik van een pictogram is dit eenduidiger. (Noens & van Berckelaer-Onnes, 2002)

Doordat Fien verbaal moeilijk communiceert, heb ik ervoor gekozen om met pictogrammen te werken. Ik heb verschillende spelen afgedrukt met gebruik van sclera. Deze liet ik één voor één aan de medewerkster zien zodat zij kon aanduiden wat ze graag wou doen en wat niet.

Bij Ruben wordt er wel gebruik gemaakt van gebaren omdat hij auditief beperkt is. Het is belangrijk om eerst zijn aandacht te vragen en dan pas het gebaar te tonen zodat dit een minder vluchtig karakter heeft.

1.2.2.3 Beperkende, zich herhalende, stereotype patronen van gedrag, belangstelling en activiteiten

De wereld van personen met autisme is heel onvoorspelbaar en bedreigend. Dit vloeit voort uit de beperkingen op vlak van sociale interacties en communicatie. Om die onvoorspelbaarheid en bedreigingen te verminderen, ontwikkelen ze stereotiepe patronen van gedrag, belangstelling en activiteiten. Dit kenmerk verbindt Wing (2000) verder aan de gebrekkige verbeeldingskracht. Dit gebrek zorgt ervoor dat mensen met autisme moeilijk kunnen genieten van activiteiten die creatieve verbeelding en beweeglijkheid vereisen. Hierdoor vallen deze personen vaak terug op herhaling, routine, rituelen en sterk afgebakende interessegebieden. Er is met andere woorden een beperkt repertoire van activiteiten en een voortdurende herhaling van deze bezigheden.

Er is ook sprake van een eerder zwart-wit-denken, een beperkte soepelheid in het denken en doen en weerstand tegen onvoorspelbare en plotse veranderingen. (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

Bij Ruben is er duidelijk een patroon van stereotype gedragingen aanwezig: wanneer hij neerzit, zakt hij onderuit en draait hij met zijn hoofd van de ene naar de andere kant. Ook is er een routine op te merken in zijn handelen tijdens de middaguren: hij staat na het eten steeds op dezelfde plaats aan de toog. Daar drinkt hij eerst zijn drinken op en eet hij ook zijn yoghurt die hij van thuis mee heeft op. Hij

blijft op dezelfde plek staan tot het half twee is. Dan is het tijd om koffie te drinken. Na de koffie blijft hij op dezelfde plek staan of gaat hij rondlopen in de gangen. Af en toe gaat hij al vroeger naar de ateliers.

Ook Fien heeft een routine tijdens de middagpauze: na het eten gaat ze om geld voor een Pepsi cola te kopen. Wanneer deze op is, trekt ze zich terug in de kleedkamer.

Omwille van de routines die personen met autisme hanteren, wordt er vaak gezegd dat deze personen nood hebben aan structuur. Structuur houdt in dat alles op hetzelfde moment, op dezelfde plaats en in dezelfde volgorde moet gebeuren. Men wordt als het ware slaaf van deze vaste structuur. Om dit te vermijden wordt 'verheldering' verkozen boven structuur. Voorwerpen, situaties, personen en handelingen worden zo verhelderd dat de persoon makkelijker zijn weg vindt in de dagdagelijkse situaties en activiteiten. Dit kan bijvoorbeeld door visualisaties gebeuren. *Wanneer Fien een Pepsi cola wil bestellen, doet ze dit aan de hand van een etiket van het merk.* (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

1.2.3 *Samenvatting*

Personen met autisme denken anders dan personen zonder autisme. Het is belangrijk dat er letterlijk woordgebruik gehanteerd wordt wanneer er gecommuniceerd wordt met de personen. Dit omwille van het feit dat ze geen samenhang kunnen vormen en het geheel niet altijd kunnen zien (centrale coherentie). Het gebruiken van pictogrammen is het beste communicatiemiddel op maat van Fien. Bij Ruben wordt er vooral gebruik gemaakt van gebaren. Er wordt sterk vastgehouden aan routines. Het is belangrijk om verheldering te bieden zodat de persoon zich veilig(er) voelt binnen zijn onvoorspelbare wereld. Dit kan gebeuren door afspraken op voorhand aan te geven en hier niet van af te wijken, want hierdoor ontstaat er weerstand.

Iedere mens met autisme functioneert anders. Maar bij iedere persoon met autisme is er sprake van een informatieverwerkingsstoornis. Het is belangrijk om rekening te houden met de manier van denken van de persoon. Het is niet de bedoeling om de persoon aan te passen. (Vandevelde, Renty, Naert, Snoeck, & Delameilleure, 2010)

1.3 **SYNDROOM VAN USHER**

Bij Ruben is de diagnose van het syndroom van Usher vastgesteld. Autismen is een bijkomende beperking van hem. Het syndroom is een erfelijke, dubbel zintuiglijke aandoening en is genoemd naar de oogarts die in 1914 uitgebreid onderzoek naar deze aandoening heeft verricht. (van den Born, Breuning, & Cremers, 2002)

1.3.1 *Algemeen*

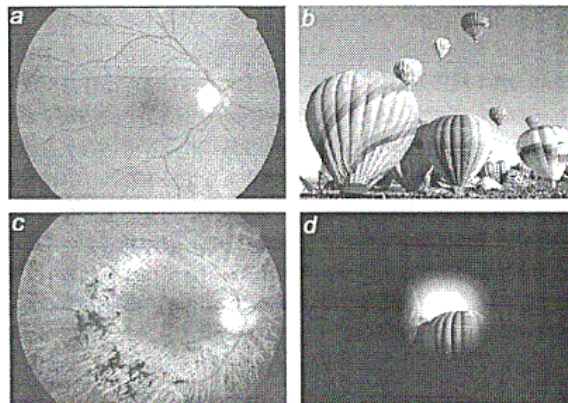
Personen met het syndroom van Usher zijn vanaf hun geboorte dubbelzijdig slechthorend of doof. Naast het auditieve aspect, is er ook sprake van een visuele beperking. De personen krijgen te maken met een oogaandoening die Retinitis Pigmentosa heet. De gevolgen van de oogaandoening treden in de meeste gevallen pas op tijdens de tienerjaren. In enkele gevallen kan dit ook vroeger optreden. De werking van het evenwichtsorgaan kan bij sommige personen ook verstoord zijn. (van den Born, Breuning, & Cremers, 2002)

1.3.2 *Retinitis Pigmentosa*

Retinitis Pigmentosa (RP) is een verzamelnaam voor een groep aandoeningen die gekenmerkt wordt door nachtblindheid en het zeer geleidelijk beperken van het gezichtsveld. Dit leidt uiteindelijk tot kokerzicht. De aandoening is dus progressief. De mate waarin het proces van de beperking vordert, is erg wisselend van persoon tot persoon.

Soms zijn er symptomen te zien op kinderleeftijd, bij anderen worden er symptomen vastgesteld op middelbare leeftijd. (van Hasselt, 2014)

Het opmerken van de vermindering van het gezichtsveld gebeurt vaak door een ongelukkig voorval. Wanneer kokerzicht optreedt, verliest men het perifeer gezichtsveld. Dit wil zeggen dat men enkel nog via het centraal gezichtsveld kan kijken. Het centraal gezichtsveld richt zich op het beeld waar we naar kijken. Het perifeer gezichtsveld bevat alles rondom dat beeld. Van dit beeld zijn we ons niet steeds bewust. Vandaar dat de aandoening niet direct opvalt. Men komt er pas mee in aanraking wanneer men bijvoorbeeld struikelt over een voorwerp dat net buiten het gezichtsveld ligt. Na een verloop van tijd gaat men dus alles door een koker zien. Hetgeen dat binnen de koker valt, wordt wel nog scherp waargenomen. Het kan voorvallen dat ook dit, naarmate men ouder wordt, vertroebeld.

Figuur 1: fundus (Achtergrond van het oog) en gezichtsveld van gezonde persoon(a en b) en van een persoon met RP (c en d)

(van den Born, Breuning, & Cremers, 2002)

Bij Ruben merk je dat zijn gezichtsveld niet meer optimaal is. Wanneer hij naar iets kijkt zal hij hier vooral met zijn centraal gezichtsveld naar kijken. Zijn centraal gezichtsveld functioneert wel nog goed. Hij kan zaken op foto's herkennen, dit toont hij door er naar te wijzen.

1.3.3 Gehoorstoornis

Het oor kan verdeeld worden in drie onderdelen: het uitwendige oor, het middenoor en het binnenoor. Het uitwendige oor bestaat uit de oorschelp en de gehoorgang. Het trommelvlies en de gehoorbeentjes bevinden zich in het middenoor. Het binnenoor wordt gekenmerkt door het slakkenhuis en het evenwichtsorgaan. De auditieve beperking bij het syndroom van Usher is het gevolg van een stoornis in het binnenoor. In het slakkenhuis bevinden zich haarcellen die ervoor zorgen dat het geluid wordt omgezet in signalen die doorgestuurd worden naar de hersenen. Deze haarcellen in het slakkenhuis zijn bij personen met het syndroom van Usher niet goed ontwikkeld. Dat heeft tot gevolg dat de signaalverwerking verstoord is waardoor er gehoorverlies optreedt.

Het gehoorverlies varieert zoals bij de visuele beperking van persoon tot persoon. Er zijn personen die volledig doof zijn, terwijl anderen slechthorend zijn. (van den Born, Breuning, & Cremers, 2002)

Bij Ruben is het onduidelijk of hij slechthorend of doof is. Hij reageert niet op stemmen of geluiden. Het blijft een groot vraagteken of dit komt door zijn autisme of doordat hij volledig doof is.

1.3.4 *Praktische beperkingen*

Vaak leren personen die problemen hebben met het gehoor hun ogen extra goed te gebruiken. Dit geldt ook omgekeerd: mensen die blind of slechtziend zijn, gaan vaak extra beroep doen op hun gehoor. Personen die kampen met beide problemen ondervinden versterkende moeilijkheden. Deze moeilijkheden kunnen zich op persoonlijk of maatschappelijk vlak bevinden, maar ook op gebied van communicatie en mobiliteit ontstaan er hindernissen. (van den Born, Breuning, & Cremers, 2002)

Praktische beperkingen bij mobiliteit zijn niet heel sterk aanwezig bij Ruben maar wanneer hij wandelt verloopt dit niet altijd even gecoördineerd. Dit kan strompelend overkomen. Voor Ruben zelf is dit geen hindernis. Doordat hij zowel auditief als visueel beperkt is zal hij zelf vaak weinig contact leggen met andere personen. Wanneer er sprake is van communicatie, verloopt dit hoofdzakelijk non-verbaal.

1.3.5 *Samenvatting*

Het syndroom van Usher uit zich bij iedere persoon anders. Ruben gebruikt zijn gehoor niet. Er is sprake van kokerzicht maar dit beperkt niet al zijn mogelijkheden. Ruben maakt nog veel gebruik van zijn zicht. De communicatie verloopt vooral via gebaren. Er wordt wel nog steeds tegen Ruben gepraat omdat het niet zeker is dat hij volledig doof is. Doordat het syndroom progressief is, kan de situatie van Ruben nog veranderen, maar op dit moment is ze stabiel.

1.4 **SYNDROOM VAN WILLIAMS BEUREN**

Bij de derde medewerker, Jan, is het syndroom van Williams Beuren (WS) ter sprake gekomen. De diagnose is niet officieel gesteld, maar Jan vertoont veel kenmerken van dit syndroom. Het syndroom is vernoemd naar de twee dokters die verschillende publicaties rond het syndroom hebben geschreven; dr. Williams uit New Zealand en de Duitse dokter Beuren.

1.4.1 *Algemeen*

Het syndroom is een genetische aandoening die reeds bij de geboorte aanwezig is. Personen met het Williams Beuren syndroom hebben vaak last van medische problemen zoals hart- en vaatziekten. Ook is er sprake van een vertraagde ontwikkeling en leerstoornissen. (What is Williams Syndrome?)

Het Williams syndroom komt voor bij 1 op 20.000 levendgeborenen of voor Vlaanderen ongeveer bij 3 geboortes per jaar. Personen met Williams hebben een uniek patroon van emotionele, fysische en mentale sterktes en zwaktes. (Het Williams Syndroom) De aandoening gaat gepaard met een beperking van intellectuele mogelijkheden. (Declerck & Pyck, 2003)

De medische beperkingen bespreek ik niet omdat dit niet van toepassing is op mijn bachelorproef. Ook andere kenmerken (bv. seksuele relaties, agressief gedrag) die niet van toepassing zijn op Jan en mijn bachelorproef zal ik niet verder uitbreiden.

1.4.2 *Taal en communicatie*

De taal- en communicatiemogelijkheden van volwassenen met WS zijn vaak relatief goed en vormen een grote tegenstelling tot hun algemene leermogelijkheden. Men praat vlot en duidelijk en men heeft een uitgebreide woordenschat. Grammaticaal zijn de zinnen juist opgebouwd. Ondanks deze opsomming, kan het taalgebruik repetitief en onaangepast zijn. Dit komt vooral voor wanneer de persoon geïnteresseerd is in het onderwerp waarover hij aan het praten is. Vaak is men geneigd om gebeurtenissen dramatischer uit te leggen dan ze effectief zijn. Ondanks de goede taalexpressie, is het begrip van taal eerder beperkt.

Het gebruik van woorden waarvan zij de betekenis niet (volledig) kennen, kan leiden tot het onaangepast taalgebruik. Het kan voorvallen dat de persoon instructies volledig nazegt, maar de inhoud niet begrijpt. In een gesprek kan de persoon het moeilijk hebben om een standpunt in te nemen of om zich in de plaats van iemand anders te stellen. Daarom kan hij moeilijkheden ondervinden om een gesprek op te bouwen gebaseerd op de dialoog van iemand anders, waardoor hun gesprekken eenzijdig zijn. Personen met WS zullen vaak gebruik maken van getater of onophoudelijke vragen om contact te leggen of te onderhouden met anderen. (Declerck & Pyck, 2003)

Bij Jan merk je vooral het repetitief taalgebruik op. 'Tante nonneke' is een veel gebruikt woord. Een echte spraakwaterval is Jan niet. Wanneer hij praat is dit inderdaad vlot en duidelijk. Jan kan verhalen dramatiseren, maar dit gebeurt niet in grote mate. In de omgang met Jan merk je soms wel dat hij sommige woorden niet begrijpt.

1.4.3 Perceptie en motoriek

Vele volwassenen met het syndroom van WS hebben problemen met hun fijne en hun grove motoriek, met het zich oriënteren in de ruimte, inschatten van afstanden, richtingen en dieptes. Problemen met coördinatie van de fijne motoriek zorgt er vaak voor dat zij traag en onhandig overkomen. (Declerck & Pyck, 2003)

Jans grove motoriek is beter ontwikkeld dan zijn fijne motoriek. Bij het spelen van het spel 'mikado' merk je dat het niet zo eenvoudig is voor hem om de stokjes te nemen. Problemen op vlak van perceptie heb ik nog niet ondervonden bij Jan.

1.4.4 Concentratie en aandacht

Verstrooidheid en beperkte aandacht is één van de kenmerken van het syndroom van WS. Het is moeilijk voor de volwassenen om zich lange tijd te concentreren op een bepaalde taak. (Declerck & Pyck, 2003)

Bij Jan is dit kenmerk duidelijk aanwezig. Vaak zal hij niet langer dan vijf minuten een spel spelen.

1.4.5 Vrijtidsactiviteiten

Personen met het syndroom van WS zijn van nature uit sociaal ingesteld en kunnen veel plezier beleven aan vrijetijdsactiviteiten. Meestal hebben ze hulp nodig bij het opstellen van een activiteit omdat men niet geneigd is om zelf een activiteit te kiezen of deze te blijven uitoefenen. Wanneer je de persoon aanmoedigt, zal hij er wel van gaan houden. (Declerck & Pyck, 2003)

Jan zal inderdaad niet zelf aan een activiteit beginnen. Wanneer hij toch initiatief neemt om deel te nemen, geniet hij met volle teugen.

1.4.6 Samenvatting

Het syndroom van WS beschikt over verschillende uitingen: op medisch vlak, taal en communicatie, concentratie, ... De belangrijkste uitingen bij Jan zijn het aandachtstekort en de concentratiestoornis. Andere uitingen zijn ook aanwezig: verminderde ontwikkeling van de fijne motoriek, repetitief taalgebruik en het niet zelf opstarten van een activiteit.

2 VRIJE TIJD EN ONTSPANNING

In deze tijdperiode verwacht de kennismaatschappij veel van de mens. Men verwacht dat iedereen meegaand is, dat iedereen zich inzet en dat iedereen een groot incasseringsvermogen bezit. (Wijnhamer, 2013) Binnen het dagcentrum wordt er van de medewerkers verwacht dat ze zowel in de voormiddag als in de namiddag “werken”. Er wordt dus ook van hen verwacht dat ze hun beste beentje voorzetten.

Naast het werken kan je vrije tijd plaatsen. Ook dit is een belangrijk item binnen onze samenleving. Wanneer men aan vrije tijd denkt komen er een aantal begrippen naar voor zoals ontspanning, hobby, relaxen, leuke dingen doen, enzovoort. (van Roon, 2008)

In het dagcentrum is er tijdens de middag tijd voor vrije tijd. Binnen het dagcentrum wordt dit vooral ontspanning genoemd. Ontspanning is een onderdeel van vrije tijd. In dit hoofdstuk belicht ik beide begrippen en ga ik na waarom vrije tijd zo belangrijk is.

2.1 HET BEGRIP VRIJE TIJD

Het begrip vrije tijd is bijzonder gekleurd. Hoe vrije tijd gedefinieerd wordt, hangt af van de persoon, de context en de tijd. Men kan vrije tijd bekijken vanuit een individugerichte of vanuit een maatschappijgerichte zienswijze. Zo kan een individu het aangenaam vinden om te kantklossen als vrijetijdsbesteding, terwijl de maatschappij dit misschien eerder als ouderwets bestempeld.

(van Roon, 2008)

In het Van Dale woordenboek kan het begrip ‘vrije tijd’ niet terug gevonden worden. Daarom worden beiden woorden apart bekeken:

vrij (bijvoeglijk naamwoord, bijwoord)

1 onafhankelijk van de macht of wil van een ander **2** niet beperkt: *een vrij uitzicht* onbelemmerd; *het vrije veld* open; (*voetbal*) *een vrije trap* waarbij de tegenpartij niet mag hinderen; *een vrije school* op antroposofische grondslag **3** niet bezet of besproken: *is deze stoel nog vrij?* **4** geen werk of school hebbend: *ik ben vanavond vrij*; *vrije tijd* **5** los, ongedwongen: *hij is te vrij* vrijpostig

(Dale, Betekenis 'vrij', 2014)

tijd (de; m; meervoud: tijden)

1 opeenvolging van ogenblikken; tijdsverloop, tijdsduur of tijdstip: *na verloop van tijd*; *optijd beginnen* tijdig; *te allen tijde* altijd; *te zijner tijd* als het zover is; *over tijd zijn* te laat zijn, m.n. bij het uitblijven van de menstruatie; *uit de tijd* verouderd

(Dale, Betekenis 'tijd', 2014)

Volgens K. Braekers kan vrije tijd als volgt gedefinieerd worden: ‘Vrije tijd maakt een belangrijk deel uit van ons dagschema. Het is de tijd gedurende de welke iemand relatief vrij is van primaire rolverwachtingen (vb. werk, huishouden, slapen, persoonlijke zorg, sociale verplichtingen,...). Men kiest gedurende deze ‘resttijd’ voor activiteiten die tot doel hebben: ontspanning, afleiding, opbouwen en/of onderhouden van de fysieke conditie, uitbreiden van kennis, zelfontplooiing, sociale participatie en/of het vrij beoefenen van zijn creatieve mogelijkheden,... D.m.v. vrijetijdsbesteding kan men zich onderscheiden van anderen. Het vormt als het ware een deel van je identiteit. Vb. een actieveling, luierik, avontuurlijk, cultureel,... persoon. Ook de motivatie waarom men nu net voor die activiteit heeft gekozen zegt veel over de persoon.’ (Braekers, 2011)

Omdat het begrip op verschillende manieren geladen kan zijn en door iedereen anders ingevuld wordt, is vrije tijd moeilijk te omschrijven. In kader van mijn bachelorproef hanteer ik volgende manier om het begrip in te vullen: een tijdsverloop dat iemand los en ongedwongen invult wanneer hij niet aan het werken is of niet naar school gaat.

Een opmerking die ik hier kan bij maken is dat de vrije tijd niet altijd ongedwongen verloopt. Binnen het dagcentrum bijvoorbeeld zijn de medewerkers van 13 uur tot 14 uur vrij. Het zijn vaste uren waarop de medewerkers vrije tijd krijgen. Ze zijn eigenlijk gedwongen om tijdens die uren vrije tijd te nemen. Maar hoe men deze tijd invult, kiest men volledig zelf. Dit is wel ongedwongen.

2.2 HET BEGRIP ONTSPANNING

Ontspanning is een onderdeel van vrije tijd. Ik ga verder in op dit begrip omdat men binnen het dagcentrum spreekt over 'ontspanning tijdens de middag'.

Ontspanning kan volgens J. Wijnhamer gezien worden als een doelbewuste handeling om tot ontspanning te komen. Dit kan men bereiken door middel van de weg van visualisatie, door middel van een mentale weg, door middel van de weg van de verbeelding, door middel van de wegen van geuren, kleuren, klanken, of door middel van de weg van het doen van lichaams oefeningen. Let wel: visualisatie is niet hetzelfde als verbeelding. Visualisatie geeft een voorstelling weer van een bepaald beeld dat doorgaans een vaststaande bestaansvorm heeft. Bijvoorbeeld: ik wil op reis gaan naar het appartement in Middelkerke waar we elk jaar naartoe gaan. Terwijl verbeelding te maken heeft met het zich voorstellen of indenken van iets dat niet bestaat. Dit kan vergeleken worden met fantasie. Bijvoorbeeld: ik wil op reis gaan naar de zee. Er bestaan dus verschillende mogelijkheden om spanningen weg te werken en te ontspannen. (Wijnhamer, 2013)

Het Van Dale woordenboek sluit volledig bij deze definitie aan: ontspanning is het minder gespannen (laten) worden. (Dale, 2014)

Ontspannen door het leven gaan, heeft volgens R. Ruthe te maken met 'afzien van'. Wie niet in staat is ballast overboord te gooien, zal het moeite kosten om lange, vermoeiende reizen te maken. (Ruthe, 2007)

Als besluit kunnen we stellen dat ontspanning een toestand is, die zowel op psychisch als lichamelijk vlak gezien kan worden, waarbij men spanning omzet in ontspanning. Het is een gevoel dat ieder op zijn eigen manier beleeft.

2.3 BELANG VAN VRIJE TIJD

In een wereld die aangewezen is op werk, is vrije tijd van belang. Vrije tijd zorgt ervoor dat je kan ademen na al de inspanningen die je hebt geleverd. In 1948 verklaarden de Verenigde Naties het tot een fundamenteel recht van de mens. Deze verklaring staat beschreven in artikel 24:

"Eenieder heeft recht op rust en op eigen vrije tijd, met inbegrip van een redelijke beperking van de arbeidstijd, en op periodieke vakanties met behoud van loon."
(VN)

Overall kan je informatie terug vinden over vrije tijd: in boeken, op websites, in tijdschriften, in kranten, op televisie,...Ondanks al deze informatie blijft de vraag hoe je je vrije tijd het best kan besteden. Reeds tweeduizend jaar geleden verklaarde Aristoteles dat de besteding van vrije tijd één van de grootste uitdagingen was van de mens. Het nut van vrije tijd kan langs twee kanten bekeken worden. Vrije tijd kan gezien worden als middel om aan het werk te ontsnappen of het beter te kunnen doen. Maar men kan ook verder gaan en zeggen dat vrije tijd er voor zorgt dat er structuur, vorm en betekenis aan ons leven gegeven wordt. (Honore, 2004)

Vrije tijd kan er voor zorgen dat we dagelijkse beslomeringen vergeten. Omgaan met anderen staat ook centraal binnen vrije tijd: men gaat op zoek naar sociale werelden, vrienden en soms maakt men ook kennis met andere culturen. Er vloeien verschillende sociale contacten uit voort waardoor isolement vermeden wordt. Je komt niet enkel het contact met anderen tegen, maar ook het contact met jezelf: je eigen lichaam en je eigen interesses. (van Roon, 2008) Vrije tijd vormt als het ware je identiteit. (Braekers, 2011)

3 SPEL

Eén van de ontspanningmogelijkheden is spel. Het is ook direct de actiefste en meest aanwezige (in presentie van materiaal) invulling van de vrije tijd tijdens de middagpauze.

3.1 ALGEMEEN

Spel is een leuke manier van bezig zijn voor alle leeftijden. Sommige mensen genieten er van om een spel te spelen, anderen genieten er van om anderen te zien spelen.

Spel biedt op verschillende manieren de mogelijkheid om te leren. Men kan zichzelf ontdekken door te spelen; men leert wat men kan doen met handen en voeten of wat men hier niet mee kan doen. Het zorgt ook voor een groot aantal mogelijkheden tot zelfontplooiing en stimuleert onder meer de lichamelijke en de verstandelijke ontwikkeling. Een vormende en sociaal-emotionele waarde wordt ook aangeboden door spel. Door een spel te spelen, leert iemand hoe hij al dan niet moet omgaan met anderen. Men neemt gedragingen, omgangsregels en gewoonten over. Men leert ook om te gaan met gevoelens en hoe je gevoelens kunt verwerken. Al spelend kan iemand oplossingen leren zoeken voor problemen en wordt de fantasie en de creativiteit vergroot.

Ook mensen met een verstandelijke beperking hebben behoefte aan relaties met anderen en willen hun omgeving beïnvloeden. Via de meeste vormen van spel kan men dit op verschillende manieren ontwikkelen. Er zijn ook spelen die men alleen speelt. Hierbij is er geen of weinig sprake van deze beïnvloeding.

(Agterberg, et al., 2012)

3.2 SPEL EN ONTWIKKELING

(Agterberg, et al., 2012)

Spel is voor vele mensen pure ontspanning. Maar het is meer dan ontspanning alleen. Het is een goede manier om te werken aan ontwikkeling. Dit kan nadrukkelijk aanwezig zijn in een spel, maar het kan ook impliciet aanwezig zijn. Scrabble is een voorbeeld van een spel waar ontwikkeling duidelijk aanwezig is. Bij scrabble is het de bedoeling woorden te vormen met de letters die je krijgt. De taal wordt hier overduidelijk ontwikkeld. Als ik denk aan een spel waar ontwikkeling impliciet aanwezig is, denk ik aan jungle speed. Bij jungle speed is het de bedoeling dat je naar een totem grijpt wanneer je dezelfde kaart als iemand anders omdraait. Hier wordt de motoriek en de reactiesnelheid ontwikkeld. Ook de cognitieve ontwikkeling wordt gestimuleerd doordat je steeds de vergelijking tussen de kaarten moet maken.

Welke soorten van ontwikkeling in een spel verworven zitten, wordt hieronder besproken.

3.2.1 Zintuiglijke ontwikkeling

Bij de zintuiglijke ontwikkeling denken we aan kijken, ruiken, proeven, voelen en horen. Door je zintuigen te gebruiken, leer je verschillen kennen. Zo doe je ervaringen op en leer je bijvoorbeeld gericht te kijken naar iets. Een voorbeeld van een spel waarbij je vooral het gehoor moet gebruiken is 'herken het geluid'. Iemand laat verschillende geluiden horen en het is de bedoeling dat je deze geluiden herkent en deze benoemt.

3.2.2 Motorische ontwikkeling

Spel is een goede oefening voor de motorische vaardigheden. Je leert speelgoed te hanteren, handelingen te coördineren en voorwerpen vast te houden. Bij het spel solitaire staan er 32 pionnen op een bord. In het midden van het bord staat er geen pion. Het is de bedoeling dat je op het einde van het spel zo weinig mogelijk pionnen overhoudt. Dit kan je bereiken via verschillende zetten. Een zet bestaat uit een pion die over een andere pion

heen springt naar een leeg veld achter deze pion. De pion waar overheen wordt gesprongen wordt van het veld gehaald. De motorische ontwikkeling die in dit spel gestimuleerd wordt is het vastpakken van de pionnen en deze in een nieuw veld plaatsen. Dit vergt coördinatie van het handelen.

Een eenvoudiger voorbeeld is lego. Het bouwen met de blokken stimuleert de motorische ontwikkeling als een warm mes door boter.

3.2.3 *Cognitieve ontwikkeling*

Tijdens het spelen van een spel ben je spelenderwijs bezig met kennisverwerving doordat je dingen ontdekt en onderzoekt. Actie en reactie volgen elkaar op. Je maakt al spelend kennis met eigenschappen van voorwerpen, bijvoorbeeld de begrippen groot en klein wanneer je een toren maakt met blokken.

3.2.4 *Taalontwikkeling*

Het ontdekken van taal kan door spel beïnvloedt worden. Door samen te spelen ontstaat er een wisselwerking. Zo kan een persoon bijvoorbeeld de betekenis van woorden ontdekken of kan hij leren hoe er op een beleefde manier tegen elkaar gesproken wordt. Wanneer het tijdens het spelen van een spel (bijvoorbeeld 'uno') de beurt is aan een persoon en deze persoon niet goed aan het opletten is, kan hier op verschillende manieren op gereageerd worden. Men kan zeggen 'let eens beter op! Straks doe je niet meer mee als je niet direct je kaart oplegt.' Of het kan ook op een beleefde manier gebeuren zoals; 'Je was precies even aan het wegdromen, het is jouw beurt.'

Bij het spelen van het spel pictionary worden er woorden getrokken die je moet tekenen. Op deze manier kan je nagaan of iemand al dan niet de woorden begrijpt.

3.2.5 *Sociaal-emotionele ontwikkeling*

Spelen biedt de mogelijkheid om plezier te beleven en om onrust en spanning af te zwakken. Het kind kan verschillende emoties ervaren bij het spelen van een spel; blij als iets lukt en boos als iets minder goed gaat. Deze emoties kunnen ook geuit worden via spel, bijvoorbeeld door een fantasiespel.

Tijdens het spel worden ideeën, gedragingen, omgangsregels en gewoonten overgenomen. Men leert om zich meer op de andere te richten.

3.2.6 *Gedrags- en attitudeontwikkeling*

Bepaalde speelvormen dwingen ons om te concentreren, iets af te maken, vol te houden. Dit beïnvloedt ons gedrag en onze attitudes. Vaak is de spanningsboog van mensen met een verstandelijke beperking klein, waardoor de wisselwerking tussen de persoon en het spelmateriaal snel verstoord geraakt. Een kind kan driftig worden en overspoeld raken door gevoelens. Dit kan geleidelijk aan verminderen door structuur aan te brengen binnen het spel zodat de situatie overzichtelijker wordt.

3.3 BASISVOORWAARDEN

(Agterberg, et al., 2012)

Wanneer er een spel gespeeld wordt, moet er rekening gehouden worden met een aantal basisvoorwaarden zodat het spel vlot verloopt.

3.3.1 *Veiligheid en vertrouwen*

Iemand die zich niet veilig voelt zal zijn omgeving niet verkennen waardoor er geen nieuwe dingen worden uitgeprobeerd. Het is belangrijk voor de persoon dat hij weet dat de begeleiders er voor hem zijn en op hem reageren. Vanuit een onveilige situatie kan men ook geen zelfvertrouwen ontwikkelen.

Zo wint bijvoorbeeld een voetbalploeg meestal meer op eigen veld in plaats van op verplaatsing omdat dit een veiligere omgeving is.

3.3.2 *Structuur*

Belangrijk om te voldoen aan de behoefte van veiligheid is het geven van structuur. Dit speelt ook in op herhaling en regelmaat. Regelmatig terugkerende handelingen en vaste plaatsen voor activiteiten, regels en rituelen geven een basis van waaruit iemand het onbekende kan gaan ontdekken. Binnen het dagcentrum is er een vaste plaats om activiteiten te geven, namelijk de ontspanningsruimte. Deze plek is vertrouwd voor de mensen; ze weten wat ze in deze ruimte kunnen doen en op welke uren dit kan gebeuren.

3.3.3 *Verbaal en non-verbaal contact*

Iedereen heeft behoefte aan een positieve benadering zoals bijvoorbeeld aanraking, praten, knikken en lachen. Dit lokt een reactie bij de andere uit. Deze reactie kan teruggevonden worden in de gezichtsuitdrukking, bepaalde gebaren, een blik in de ogen. Door hier op te letten kan je een 'zesde' zintuig ontwikkelen, zo merk je welke bewegingen, houdingen en geluidjes iemand leuk vindt. Het is een kunst om signalen van iemand anders op te vangen om zo te weten te komen wat deze persoon wil, zodat je hier kan op ingaan.

3.3.4 *Stimulerende omgeving*

Belangrijk bij het spelen van het spel is positief ondersteunen en aanmoedigen. Hiermee wordt aankijken, praten, knuffelen,... bedoeld. Samen dingen doen, zelf dingen voordoen en op een speelse manier dingen onder de aandacht brengen, maken spelen leuk. Het zorgt ervoor dat mensen zin krijgen om te spelen.

3.3.5 *Eigen ervaringen*

Leerervaring die we opdoen door zelf te ondervinden, blijft het beste in ons geheugen hangen. Door aantrekkelijk materiaal aan te bieden kan je iemand in de gelegenheid brengen om te kijken, te luisteren en te voelen. Zo creëer je de mogelijkheid om nieuwe vaardigheden te oefenen.

3.4 PERSONEN MET EEN BEPERKING EN SPELEN

(Agterberg, et al., 2012)

3.4.1 Algemeen

Voor personen met een verstandelijke beperking is spelen niet altijd zo vanzelfsprekend. Men ontplooit vaak weinig of geen initiatief om op onderzoek uit te gaan. Soms heeft men omwille van de beperking hier ook de mogelijkheid niet voor. Vaak is men geneigd om in vaste patronen hun vrije tijd in te vullen omdat dit een zeker en veilig gevoel geeft.

Een spel moet steeds worden aangeleerd alvorens dit gespeeld kan worden. Het komt vaak niet spontaan op gang. Veel herhaling en het aanleren van kleine stapjes is noodzakelijk bij het aanleren van een nieuw spel. Wanneer je niet over de vereiste vaardigheden beschikt, of als je niet begrijpt wat de bedoeling is van een spel, is het niet aangenaam om te spelen. Spel speel je om te ontspannen, om plezier te beleven. Om dit te bereiken is het best dat het niveau van het spel aansluit bij het niveau van de persoon zelf. Dit is niet altijd even gemakkelijk te bepalen bij personen met een verstandelijke beperking. Vaak is er sprake van een disharmonisch ontwikkelingsbeeld. Dit wil zeggen dat er een verschil is tussen bepaalde ontwikkelingsgebieden. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat een persoon motorisch ontwikkeld is op het niveau van een vijfjarige, emotioneel ontwikkeld is op het niveau van een driejarige en een taalontwikkeling heeft van een tweejarige. Het is niet evident om een spel aan te bieden op niveau. Het is in de praktijk beter om op een laag niveau te starten dan op een hoog niveau. Zo kan je goed observeren of de persoon toe is aan het spel of dat een hoger niveau kan aangeboden worden.

Personen met een verstandelijke beperking blijven vaak steken op een bepaald spelniveau. Zo gaan ze bijvoorbeeld eindeloos een bepaalde handeling herhalen. Vaak is er ook sprake van een vertraagde kijk-, luister- en/of grijpgerichtheid. Dit wil zeggen dat het langer duurt voordat iets doordringt. Het vergeten van spelregels komt bij sommige personen voor. Er zijn personen met een verstandelijke beperking waarbij het onthouden van regels meer moeite kost dan voor andere personen. Daarom heeft iemand met een verstandelijke beperking individuele waardering en gerichte stimulans nodig om tot spel te komen.

Het is natuurlijk belangrijk om rekening te houden met het feit dat iedere persoon anders is. Iedereen zal op zijn of haar eigen wijze op spelmogelijkheden reageren. Je kan deze indrukken opvangen door goed te letten op interesses, gezichtsuitdrukkingen en lichaamshoudingen.

3.4.2 Enkele tips voor als je samen speelt

- Ga tegenover de persoon zitten als je de reacties goed wilt zien.
- Als je fysiek wil helpen of ondersteunen bij de spelhandeling, zit je naast de persoon.
- Biedt niet teveel spelletjes tegelijk aan.
- Herhaling is belangrijk om vaardigheden te oefenen of deze eigen te maken.
- Geef de persoon tijd om te ontdekken.
- Zorg ervoor dat het spel aansluit op de mogelijkheden en de interesses van de persoon.
- Wanneer de persoon het moeilijk heeft met iets, doe je de handeling best even voor of leg je het opnieuw uit.
- Zorg ervoor dat de persoon zich gerespecteerd, begrepen en aanvaard voelt. Zo geef je de persoon zelfvertrouwen en kan hij niet onzeker worden door afbrekende kritiek.
- Laat de persoon zijn eigen spel spelen en ga niet onnodig bijsturen. Geef enkel hulp indien de persoon er om vraagt of als het spel niet op gang komt.

4 PARADIGMA 'QUALITY OF LIFE'

Het perspectief over mensen met een beperking is door de jaren heen sterk geëvolueerd. Na de segregatie, de liefdadigheid, het stoornisdenken en de integratie- en normalisatiegedachte, is nu het tijdperk van quality of life aan de beurt.

Deze verdieping heeft een invloed op het maken van het activiteitenplan. Het zorgt voor een bepaalde invalshoek waarop mijn handelen wordt afgestemd. De visie van de voorziening sluit hierbij aan.

4.1 INLEIDING

Volgens V. Van Hove kan het begrip paradigma omschreven worden als een geheel van (wetenschappelijke) bevindingen dat op een bepaald moment als maatgevend beschouwd wordt. Het brengt een nieuwe visie en een nieuwe beeldvorming mee ten aanzien van personen met een beperking. Een nieuw paradigma zorgt er ook voor dat er nieuwe handvatten voor het professioneel handelen worden meegegeven. (Van Hove, 2007)

Het paradigma quality of life/kwaliteit van leven is een multidimensioneel fenomeen. Het wordt beïnvloed door zowel persoonlijke als omgevingsfactoren. De interactie tussen beiden is ook een beïnvloedende factor van dit fenomeen. (Van Loon, 2008) Het model van kwaliteit van bestaan kan omschreven worden als volgt:

'Een begrip dat richting geeft vanuit het standpunt van de individuele persoon, een sociaal construct dat een model levert om de kerndimensies van kwaliteit van bestaan te meten en een systematisch kader om beleid en praktijk te ontwikkelen die gericht is op 'kwaliteit van bestaan'. (Van Loon & Van Hove, Goed leven zonder instituut, 2006)

Er kan gesteld worden dat hetgeen voor iedereen belangrijk is, hetzelfde is als hetgeen personen met een beperking belangrijk vinden. Personen met een beperking moeten ook kunnen participeren in beslissingen over hun eigen leven in plaats dat er voor hen beslist wordt. De kwaliteit van leven van personen met een beperking wordt vergroot doordat ze geaccepteerd worden en volledig geïntegreerd zijn in de samenleving. (Van Loon, 2008)

4.2 KRACHTLIJNEN

Hieronder worden de belangrijkste uitgangspunten van het paradigma quality of life op een rijtje geplaatst. (Van Hove, 2007)

4.2.1 *De samenleving is gekenmerkt door diversiteit*

Binnen de samenleving is er steeds sprake van diversiteit. De samenleving moet er dan ook voor zorgen dat ze elke burger rechten en kansen aanbiedt. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de eigenheid van de burger. Door het leren omgaan met de verschillen binnen de samenleving is dit een verrijking voor iedereen.

4.2.2 *Het volwaardig burgerschap opnemen*

Van Gennep (1997) spreekt over het volwaardig burgerschap als sleutelbegrip in het nieuwe kader. Personen met een beperking zijn burgers met dezelfde rechten en plichten als andere burgers. Ook zij hebben recht op inspraak, recht op het vervullen van sociale rollen en recht op het volwaardig deelnemen aan het maatschappelijke leven.

4.2.3 Een beperking is geen individueel gegeven maar een sociale constructie

Doordat de AAMR (American Association om Mental Reterdation, nu AAIDD) in 1992 een ommekeer bracht in de definitie van verstandelijke beperking, werd er een nieuw ijkpunt in het orthopedagogisch handelen gebracht. Voor die tijd werd een verstandelijke beperking gezien als onveranderlijk gegeven. De nieuwe definitie gaat 'verstandelijke beperking' bekijken als een uiting van de interactie tussen de persoon en zijn omgeving.

4.2.4 Bevorderen van de zelfbepaling en de keuzevrijheid

'Nothing about me, without me' is een gekende slogan die de uitgangspunten van het nieuwe paradigma weerspiegelen. Veel personen met een beperking kunnen zelf bepalen wat ze al dan niet willen in hun leven. Er zijn ook steeds personen die veel afhankelijker van anderen zijn om hun voorkeuren en wensen te kunnen bereiken. Zelfbepaling verwijst naar autonomie. Hiermee wil men aangeven dat de persoon niet los van iedereen, niet op zijn eentje keuzes maakt. Beslissingen zullen veeleer in communicatie met significante anderen gemaakt worden.

4.2.5 Van zorg naar ondersteuning

De verandering in gebruik is ontstaan doordat de term 'zorg' een te negatief geladen betekenis kreeg. Het verwijst naar overdreven zorg, geen ruimte geven tot zelfbepaling en tot het maken van keuzes. Om dit te vermijden werd er overgeschakeld naar 'ondersteuning'. De ondersteuning die iemand nodig heeft, verschilt echter van persoon tot persoon. Ondersteuning wordt op maat aangeboden en zorgt ervoor dat men de persoon niet gaat aanklampen.

4.2.6 Het beleid is gericht op inclusie

Er zouden geen aparte werelden meer mogen zijn voor personen met een beperking. Dit zorgt voor segregatie of normalisatie. Men moet zorgen voor één samenleving voor alle burgers, zonder onderscheid. Het is niet enkel de persoon met een beperking die moeite moet doen om zich in te burgeren, om zich aan te passen, het is ook de taak van de samenleving om inspanningen te leveren om barrières op te heffen.

4.2.7 Het proces van emancipatie

Dit proces verwijst naar ontvoogding. Letterlijk bekeken kan dit gezien worden als het loskomen van de bevoogding. Vaak heeft de begeleider goedbedoelde zorg voor een persoon met een beperking. Dit kan als verstikkend overkomen bij de persoon. Hiervan wil men zich loskoppelen.

4.2.8 Het bevorderen van empowerment

Het begrip 'empowerment' verwijst naar het aanboren van de potentiële krachten van de persoon. Het gaat over het sterker maken van personen opdat zij controle krijgen over hun eigen bestaan.

4.2.9 Van aanbodgerichte zorg naar vraaggestuurde ondersteuning

Wanneer er vertrokken wordt vanuit aanbodgerichte zorg, krijgt de persoon een all-in pakket aan zorg dat vaak niet helemaal aansluit bij de vraag van de persoon. Wanneer er echter gewerkt wordt vanuit vraaggestuurde of vraaggerichte ondersteuning, wordt er effectief rekening gehouden met de vraag van de persoon.

4.2.10 *Van community care naar community support*

Er komt beweging in het toenemen van 'voorzieningen in de samenleving' naar 'ondersteuning in de samenleving' waarbij personen met een beperking thuis horen in de samenleving. Grote voorzieningen in de samenleving maken plaats voor kleine wooneenheden waardoor er steeds meer gezocht wordt naar oplossingen om residentiële opname te vermijden. Begeleiding gaat meer ambulante ondersteuningsvormen aanbieden dan residentiële ondersteuningsvormen. De ondersteuning van het sociaal netwerk is hier van essentieel belang.

4.3 DIVERSE MODELLEN

Binnen het paradigma quality of life zijn er verschillende modellen met betrekking tot de kwaliteit van leven ontwikkeld die in de praktijk gehanteerd worden. Hieronder worden drie modellen beschreven.

4.3.1 *Villa & Thousand*

Villa en Thousand (2000) ontwikkelden de 'circle of courage' waarin ze vier waarden onderscheiden die volgens hen belangrijk zijn voor de kwaliteit van bestaan:

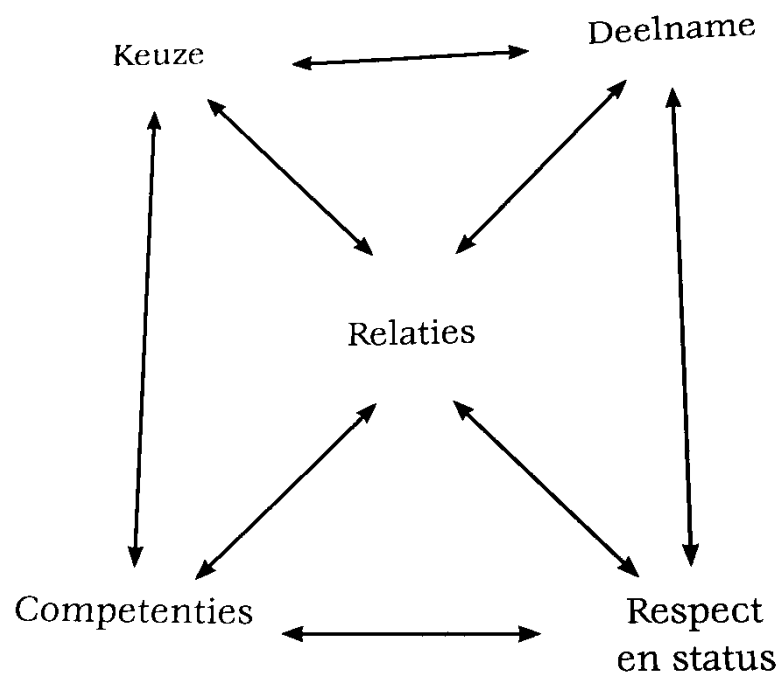
Waarde	Betekenis
Belonging	De waarde van erbij te horen.
Mastery	Waarde van het meesterschap, competentie 'Waar ben ik goed in?'
Generosity	Waarde van het willen bijdragen, participeren en respect krijgen voor je bijdrage.
Interdependence	Waarde van de interafhankelijkheid, zo onafhankelijk mogelijk maar in verbinding met anderen.

(Van Hove, 2007)

4.3.2 O'Brien

Personen met een beperking worden vaak bedreigd waardoor hun kwaliteit van leven ook bedreigd wordt. Deze waarden stelt O'Brien (2003) voorop in het leven. Hij onderscheidt vijf belangrijke waarden die bij personen met een beperking in gedrang komen waardoor de kwaliteit van bestaan ook in gedrang komt:

- Respect: gerespecteerd worden.
- Sharing ordinary places: gebruik mogen maken van dezelfde voorzieningen in de samenleving.
- Contributing: een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving. Personen met een beperking zijn niet enkel 'gebruikers' van de samenleving maar hebben ook hun mogelijkheden die ze kunnen inzetten.
- Choices: keuzes mogen maken.
- Belonging: erbij horen of een volwaardige plaats innemen in de samenleving.

Figuur 2 factoren die de kwaliteit van het bestaan bepalen (O'Brien)

(Van Hove, 2007)

4.3.3 Shalock

Binnen het paradigma van kwaliteit van bestaan wordt er gewerkt met domeinen. Deze domeinen zijn alle factoren die gezamenlijk het persoonlijk welzijn vormen. Ze vertegenwoordigen het gebied waarover het concept van kwaliteit van bestaan zich uitstrekt. Dit wijst op het multidimensioneel karakter van dit paradigma. Volgens Shalock is er sprake van acht domeinen die men kan onderverdelen onder drie hoofdfactoren.

Factor	Domein	Indicatoren
Onafhankelijkheid	Persoonlijke ontwikkeling	Opleiding, persoonlijke competentie, vaardigheden
	Zelfbepaling	Autonomie, persoonlijke controle, persoonlijke doelen en waarden, keuzes
Sociale participatie	Interpersoonlijke relaties	Interacties, relaties/vriendschappen, emotionele en fysieke ondersteuning
	Sociale inclusie	Integratie, participatie, rollen in de samenleving, sociale ondersteuning
	Rechten	Humane rechten (respect, waardigheid, gelijkheid) en wettelijke rechten (burgerschap, toegang, rechtvaardige behandeling)
Welbevinden	Emotioneel welbevinden	Tevredenheid, zelfbeeld, vrij zijn van stress
	Fysiek welbevinden	Gezondheid, ADL-activiteiten, vrije tijd
	Materieel welbevinden	Financiële status, werk en onderdak

(Van Loon, Een persoonsgerichte ondersteuningsmethodiek; het methodisch bevorderen van kwaliteit van bestaan voor mensen met een verstandelijke beperking, 2008)

4.4 SAMENVATTING

Het paradigma quality of life zorgde ervoor dat personen met een beperking gehoord worden, dat ze kunnen deelnemen aan de samenleving zoals alle andere personen. Het is mijn bedoeling om via mijn project de medewerkers keuzes te laten maken en op zoek te gaan naar hun interesses om zo hun welbevinden te laten groeien.

5 ACTIVITEITENPLAN

(Benedictus, Bemelmans, & Hautvast-Haaksma, 2000)

Binnen de orthopedagogie kan er gesproken worden van verschillende plannen om het werken met personen met een beperking te bevorderen. Zo is er sprake van een handelingsplan, een beleidsplan, een instellingsplan, ... Het werken via plannen wordt methodisch handelen genoemd. Tijdens het plannen vertrekt men steeds vanuit een beginsituatie. Vanuit deze situatie worden doelen geformuleerd waarmee er een plan wordt opgesteld. Hierna volgt de uitvoering. De laatste stap in het proces is de evaluatie om na te gaan of het plan geslaagd is.

Het plan waarmee ik aan de slag ben gegaan heet het activiteitenplan. Dit plan gaat het aanbod, het doel en de werkwijze van activiteiten na. Dit kan zowel groepsgericht als individugericht worden opgesteld.

Ik heb gekozen om met een activiteitenplan te werken omdat dit een duidelijk beeld vormt van wat een persoon interesseert op vlak van vrije tijd. Zo kan je gericht met een persoon aan de slag gaan.

Hieronder worden de verschillende stappen van het activiteitenplan beschreven die ervoor zorgen dat je tot een duidelijk beeld komt van de activiteiten die je met een persoon gaat uitvoeren.

5.1 DOELGROEP

Eerst wordt er nagegaan met wie je het plan opstelt. Er wordt gezocht naar interesses, behoeften en mogelijkheden. Een onderdeel hiervan is kijken of de persoon in groepsverband of alleen wil werken.

Belangrijk om na te gaan is of er rekening gehouden moet worden met bepaalde elementen zodat de activiteit hieraan kan aangepast worden.

De informatie kan verzameld worden via aanwezige informatie binnen de voorziening, via observatie, via gesprekken met de persoon, via cliëntbesprekingen, via gesprekken met het netwerk, via eigen kennis en via evaluaties van activiteiten met de cliënt.

5.2 REDEN/DOEL

Nadat er is nagegaan met welke persoon/personen je aan de slag gaat, ga je kijken waarom de activiteit plaatsvindt, je stelt doelen op. Een doel is iets dat je wil nastreven, dat je wil bereiken. Het zorgt voor richting. Vandaar dat men spreekt over doelgericht handelen. Dit kan bijvoorbeeld een doel zijn om zelfstandigheid te bevorderen, mogelijkheden te stimuleren, sociale contacten te bevorderen, ontspannen, interesses uitbreiden,...

5.3 HANDELING/ACTIVITEIT

Er is kennis gemaakt met de doelgroep of de persoon waarmee je aan de slag gaat en met de reden waarom de activiteit doorgaat. Daarna ga je op zoek naar welke handeling het beste bij de persoon of de doelgroep aansluit. Er wordt gekeken of deze handeling een korte activiteit of eerder een langdurige activiteit kan zijn. Het exacte aantal mensen die deelnemen aan de activiteit en de benodigdheden om de activiteit te organiseren worden nagegaan. Belangrijk is om te kijken of de activiteit aansluit bij de wensen van de persoon. Men gaat na of de activiteit uitnodigend is, of de activiteit veel kennis eist en of de activiteit veel van de persoon vraagt.

5.4 ORGANISATIE

Hoe moet de activiteit gebeuren? Wie doet wat en op welke manier? Er worden deelhandelingen opgesteld zodat de activiteit overzichtelijker wordt. Zo wordt het duidelijk wie welke deelhandelingen op zich neemt en hoe dit moet gebeuren. Wanneer de medewerker deelhandelingen uitvoert, worden deze werkdoelen genoemd. Een voorbeeld hiervan is het in stand houden van motorische vaardigheden terwijl een medewerker aardbeien snijdt.

5.5 PLAATS, MIDDELEN EN RUIMTE

De organisatie van het activiteitenplan houdt in wie wat doet. Bij deze stap wordt er gekeken of er een plek ter beschikking is om de activiteit te geven, of deze plek geschikt is, of de accommodatie geschikt is, ... Er wordt gecontroleerd of er eventuele hulpmiddelen of aanpassingen nodig zijn.

5.6 TIJDSTIP EN DUUR

De medewerker wordt goed geïnformeerd over de praktische kanten van de activiteiten. Er wordt meegedeeld wanneer de activiteit doorgaat; welk uur en welke dag(en). Er wordt dus nagegaan wanneer de activiteit plaats zal vinden. Ook moet je weten of je de persoon van tevoren moet inlichten of niet. Indien ja, hoelang?

5.7 UITVOERING

Eens al de informatie verzameld is, kan de uitvoering beginnen. Er wordt rekening gehouden met de vooropgestelde doelen, met de doelgroep waarmee aan de slag gegaan wordt, met de organisatie van de activiteit, met de plaats, de middelen en de ruimte en met het tijdstip en de duur van de activiteit.

5.8 EVALUATIE

Nadat de activiteit is uitgevoerd, volgt het evalueren. Evalueren is de laatste maar ook één van de belangrijkste stappen binnen het activiteitenplan. Doordat er geëvalueerd wordt, wordt er nagegaan of het stappenplan efficiënt was. Er wordt geëvalueerd of de stappen die gezet waren, juist werden opgesteld of ze passend waren en of ze tot het doel hebben geleid.

Evalueren kan gericht zijn op het proces alsook op het product.

- **Productevaluatie:**
In het begin van het activiteitenplan zijn er doelen opgesteld. Tijdens het evalueren wordt er getoetst of deze doelen effectief bereikt zijn. Er wordt gekeken of de persoon het beoogde gedrag dat je wou zien vertoont.
- **Procesevaluatie:**
Bij de procesevaluatie worden alle aspecten van het methodisch handelen gecontroleerd. Alle fasen die hierboven beschreven worden, worden onder de loep genomen. Er wordt gecontroleerd of de beginsituatie correct was opgesteld, of de doelen pasten bij de beginsituatie, of de handelingen goed gekozen waren, ...

Op grond van de evaluatie worden er conclusies getrokken die meegenomen worden naar de toekomst. Dit resulteert in het bijstellen van methodisch handelen, het bijstellen van de beginsituatie, het bijstellen van de doelen en het opstellen van een nieuw activiteitenplan.

6 ONTWIKKELINGSDOELEN

Een deel van het activiteitenplan is het opstellen van doelen. In onderstaande tabel worden de ontwikkelingsdoelen rond vrijetijdsbesteding omschreven. Deze tabel wordt gebruikt voor leerlingen in opleidingsvorm die binnen het buitengewoon onderwijs. Deze opleidingsvorm heeft tot doel de leerlingen een algemene, sociale en beroepsvorming te geven, om hun integratie voor te bereiden in een gewoon leef- en werkmilieu. Ik heb voor deze doelen gekozen omdat er verschillende medewerkers uit het dagcentrum zijn die opleidingsvorm 3 hebben gevolgd.

Ontwikkelingsdoelen leerlingen Opleidingsvorm 3
1 De leerling beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning.
2 De leerling verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden of in clubverband, actief of passief.
3 De leerling kent het verschil tussen een vrijetijdsbesteding en een hobby en beseft dat een hobby meer inzet, volharding en tijd vraagt.
4 De leerling onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten in clubverband uit te oefenen.
5 De leerling beseft dat een engagement in een club, inzet en verplichtingen tegenover anderen meebrengt.
6 De leerling vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij een vereniging ervaart.
7 De leerling breidt zijn sociale contacten uit langs het verenigingsleven.
8 De leerling kan een kritisch oordeel uitbrengen over een vrijetijdsbesteding op basis van een eenvoudige kosten-baten inschatting. Kosten: benodigde inzet, voorbereiding of training, geld, tijdsinvestering. Baten: plezier, gezelschap en sociale contacten, prestige of aanzien, competentieverhoging of persoonlijke ontplooiing.
9 De leerling maakt een bewuste en gevarieerde keuze binnen het hem bekende ontspanningsaanbod, met een gedoseerd evenwicht tussen actieve en passieve ontspanningsvormen.
10 De leerling bereikt in zijn daginvulling een evenwicht tussen zijn vrijetijds- en andere bezigheden.
11 De leerling verkent regelmatig nieuwe ontspanningsmogelijkheden.

(Buitengewoon secundair onderwijs - Infomap - Deel 13: Vrijetijdsvaardigheden, 2013)

6.1.1 Gebruik binnen het dagcentrum

De tabel 'Ontwikkelingsdoelen leerlingen OV 3' is handig in het bereiken van doelen, maar is niet volledig afgestemd op de doelgroep 'volwassenen met een verstandelijke beperking binnen een dagcentrum'. De vrije tijd waarmee ik samen met de medewerkers mee aan de slag ga, heeft plaats tussen de werkuren. Het is niet nodig om opzoek te gaan naar vrije tijd binnen een clubverband omdat de voorziening over een dienst vrijetijdsbesteding beschikt die op zoek gaat naar verschillende mogelijkheden buiten de werkuren. Binnen het dagcentrum moet men ook leren omgaan met anderen. Het ontwikkelingsdoel rond hobby's heb ik weg gelaten, omdat dit niet ter sprake komt.

Ontwikkelingsdoelen medewerkers van het dagcentrum
1 De medewerker beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning.
2 De medewerker verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.
3 De medewerker onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen.
4 De medewerker beseft dat een engagement in een dagcentrum, inzet en verplichtingen tegenover anderen meebrengt.
5 De medewerker vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart.
6 De medewerker breidt zijn sociale contacten uit langs het verenigingsleven.
7 De medewerker kan een kritisch oordeel uitbrengen over een vrijetijdsbesteding op basis van een eenvoudige kosten-baten inschatting. Kosten: benodigde inzet, voorbereiding of training, geld, tijdsinvestering. Baten: plezier, gezelschap en sociale contacten, prestige of aanzien, competentieverhoging of persoonlijke ontplooiing.
8 De medewerker maakt een bewuste en gevarieerde keuze binnen het hem bekende ontspanningsaanbod, met een gedoseerd evenwicht tussen actieve en passieve ontspanningsvormen.
9 De medewerker bereikt in zijn daginvulling een evenwicht tussen zijn vrijetijds- en andere bezigheden.
10 De medewerker verkent regelmatig nieuwe ontspanningsmogelijkheden.

Deze tabel zal ik per persoon bekijken omdat ieder individu een aparte aanpak nodig heeft.

6.1.2 Verklaring van de doelen

In onderstaande tekst verklaar ik de doelen van de medewerkers die ik heb opgesteld aan de hand van de doelen die ik vond voor de leerlingen van OV 3.

6.1.2.1 De medewerker beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning.

Het eerste doel is volgens mij het belangrijkste. De bedoeling van mijn bachelorproef is vooral dat de medewerkers zich amuseren, dat het uur waarin men vrije tijd krijgt voorbij vliegt. Wanneer iemand plezier beleeft, merk je dit aan verschillende dingen: de gezichtsuitdrukking, aan de houding van een persoon, aan reacties van de persoon,... Het is toffer om de tijd plezierig door te brengen in plaats van zich te vervelen. Het uurtje vrije tijd dat de medewerkers krijgen wordt voorzien om tot rust te komen en te ontspannen.

6.1.2.2 De medewerker verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.

Iedereen beleeft zijn vrije tijd op een andere manier. De ene persoon vindt het leuk om zijn vrije tijd alleen door te brengen terwijl er anderen zijn die hun vrije tijd graag samen met anderen doorbrengen. Het is aan de persoon om na te gaan wat hij het liefst heeft. Dit kan variëren van de ene situatie tot de andere. Zo kan iemand op een bepaalde dag liever alleen iets doen, terwijl hij op een andere dag liever in gezelschap zit. Ook kan men nagaan of men vooral actief wil bezig zijn in zijn vrije tijd of eerder passief. Door rekening te houden met deze aspecten, kan er gezocht worden naar een gepast vrijetijdsaanbod.

6.1.2.3 De medewerker onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen

Het is handig dat de medewerkers weten welk aanbod er bestaat in het dagcentrum waarmee ze hun vrije tijd kunnen invullen. Hiermee wordt er bedoeld dat de medewerkers de kast met de spelletjes weten staan, dat ze zelf zaken mogen meebrengen, dat ze de zetels met de boekjes weten zijn, dat ze opzoek gaan naar allerlei mogelijkheden om hun vrije tijd in te vullen.

6.1.2.4 De medewerker beseft dat een engagement in een dagcentrum, inzet en verplichtingen tegenover anderen meebrengt

De medewerker is er zich van bewust dat wanneer hij iets samen doet met iemand anders, bijvoorbeeld een spel spelen, hij rekening moet houden met de andere persoon. Zo kan iemand bijvoorbeeld niet zomaar in het midden van een spel stoppen zonder reden. Dit is niet leuk voor de andere deelnemers. Men moet hier rekening houden met de sociale vaardigheden die men aanvaardt en verwacht binnen de voorziening en binnen de maatschappij. Enkele voorbeelden zijn; beleefdheid, verdraagzaamheid, respect,...

6.1.2.5 De medewerker vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart.

Wanneer een medewerker samen met anderen zijn vrije tijd doorbrengt, ervaart hij dat als plezier. Het is een aanzet om samen de vrije tijd door te brengen. Ook de ondersteuning die hem wordt aangeboden, wordt ervaren als gepast. Deze sociale ondersteuning kan geboden worden door medewerkers maar ook door de begeleiding. Ondersteuning kan zich op verschillende manieren uiten: op sociaal vlak, praktisch vlak, emotioneel vlak, ...

6.1.2.6 De medewerker breidt zijn sociale contacten uit langs het verenigingsleven.

Dit sluit aan bij het vorige doel. De medewerker gaat op zoek naar personen waarmee hij zijn vrije tijd wil doorbrengen. Binnen het dagcentrum kent iedereen elkaar. Het uitbreiden van sociale contacten is hierdoor niet vanzelfsprekend. Dit doel kan opgevat worden als het kennis maken met nieuwe medewerkers of het op zoek gaan naar medewerkers waarmee men niet veel contact heeft.

6.1.2.7 De medewerker kan een kritisch oordeel uitbrengen over een vrijetijdsbesteding op basis van een eenvoudige kosten-baten-inschatting

De medewerker beseft dat er voor- en nadelen verbonden zijn aan het spenderen van vrije tijd binnen de voorziening. Een voordeel binnen het dagcentrum kan zijn dat er verschillende andere mensen aanwezig zijn, dat er een aanbod beschikbaar is, dat men een grote ruimte ter beschikking heeft,... Een nadeel kan zijn dat men rekening moet houden met anderen, dat de tijd beperkt is, dat anderen bezig kunnen zijn met iets dat hij zelf wou doen,... De medewerker beseft dit, kan hier een duidelijk beeld over vormen en kan dit verwoorden.

6.1.2.8 De medewerker maakt een bewuste en gevarieerde keuze binnen het hem bekende ontspanningsaanbod, met een gedoseerd evenwicht tussen actieve en passieve ontspanningsvormen

De medewerker gaat zelf kijken hoe hij zijn vrije tijd wil invullen. Hierbij houdt hij rekening met zijn eigen mogelijkheden. Dit wil zeggen dat hij onder meer gaat kiezen tussen activiteiten die actief en/of passief zijn. De ene persoon houdt meer van actieve ontspanningsvormen dan de andere. Men gaat zelf na in welke mate men actieve ontspanningsvormen aankan en in welke mate men dit nodig heeft.

6.1.2.9 De medewerker bereikt in zijn daginvulling een evenwicht tussen zijn vrijetijds- en andere bezigheden.

De medewerker beseft dat de vrije tijd doorgaat na het eten en tot de atelierwerking terug van start gaat. Het is niet de bedoeling dat ze hun vrije tijd gaan doortrekken naar de atelierwerking. Men beseft dat er een duidelijke scheidingslijn is tussen vrije tijd en werk.

De medewerkers die zich verantwoordelijk hebben gesteld voor het openhouden van de bar en de medewerkers die na het eten helpen met de afwas, beseffen dat deze taken primeren op vrije tijd.

6.1.2.10 De medewerker verkent regelmatig nieuwe ontspanningsmogelijkheden. De medewerker gaat zelf op zoek naar nieuwe mogelijkheden om zijn vrije tijd in te vullen.

De medewerker gaat op zoek naar mogelijkheden om zijn vrije tijd in te vullen buiten het aanbod dat aanwezig is in de voorziening wanneer dit niet voldoende past bij zijn interesses. Ook gaat hij op verkenning wanneer het aanbod vergroot wordt zodat zijn vrijetijdsbesteding eventueel uitgebreid kan worden.

7 PRAKTIJK

Zoals in de inleiding vermeld, ben ik aan de slag gegaan met drie medewerkers; Fien, Jan en Ruben. Van elk van hen heb ik een activiteitenplan opgesteld om er voor te zorgen dat hun vrije tijd onder de middag aangenamer zou verlopen. Naast het opstellen van de activiteitenplannen, wat mijn hoofddoel was, ben ik ook algemeen te werk gegaan. Dit zal ik eerst bespreken. Daarna volgen de drie activiteitenplannen.

7.1 ALGEMEEN

Tijdens de eerste weken van mijn stage ben ik algemeen te werk gegaan om een duidelijk zicht te krijgen op de middagsituatie. Ik heb zowel de begeleiding als de medewerkers bevraagd en ik heb zelf geobserveerd. Nadat ik informatie had verzameld ben ik aan de slag gegaan om de werkpunten aan te pakken.

7.1.1 *Informatie verkregen via de begeleiding*

7.1.1.1 Vergadering

Tijdens mijn eerste vergadering op 10 februari 2014 had ik algemeen de vraag gesteld wat de begeleiding verwachtte van mijn bachelorproef. De mening van het team vond ik belangrijk omdat zij later zouden kunnen verdergaan op hetgeen ik naar voor zou brengen. Volgende punten kwamen aan bod:

- De medewerkers moeten zo zelfstandig mogelijk aan de slag kunnen gaan omdat er maar één begeleider aanwezig is tijdens de middagpauze.
- Er werd opgemerkt dat de biljart vaak gebruikt wordt omdat hij duidelijk in het zicht van de medewerkers staat. Het verdere aanbod dat aanwezig is, krijgt vaak minder aandacht omdat men hier niet goed van op de hoogte is doordat dit in een gesloten kast staat. Wanneer men hier toch goed van op de hoogte is, kan het afschrikken om in de kast te kijken omdat deze vaak chaotisch overkomt.
- Het aanbod moet prikkelen. Er zou moeten nagegaan worden wat er aanwezig is zodat iedereen hier een mooi overzicht van krijgt.
- Het journaal zou aanwezig moeten zijn. Vroeger werd de krant 'Watblijft' (een krant die duidelijk is geschreven zodat het nieuws toegankelijker wordt om te lezen voor personen met een verstandelijke beperking.) in de ontspanningsruimte gelegd. De vraag was waarom dit nu niet meer gedaan werd en waar de krant altijd terecht kwam.
- Af en toe is er onrust aanwezig tijdens de middagpauze. Kan dit worden opgelost door het vrijetijdsaanbod duidelijker open te stellen?

7.1.1.2 Gesprekken

Omdat tijdens een vergadering de tijd beperkt is en niet iedereen specifiek en uitvoerig aan het woord kan komen, heb ik de begeleiding individueel bevraagd over hoe zij de invulling rond mijn bachelorproef zagen. Dit heb ik gedaan aan de hand van volgende vragen²:

1. Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
2. Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
3. Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
4. Hoe zou je willen dat het wordt?

²De individuele antwoorden op de vragen bevinden zich in bijlage 2.

Er kan gesteld worden dat de begeleiding vaak in eenzelfde richting antwoordt. Hieronder vat ik de verkregen antwoorden samen.

1. Moet ontspanning vormend zijn of niet?

Algemeen kan er gesteld worden dat de ontspanningmomenten niet hoofdzakelijk vormend hoeven te zijn. Het vormend aspect kan dienen als een meerwaarde. De medewerkers werken van 9 tot 12 en van 14 tot 16 uur. De twee uur pauze die ze krijgen onder de middag mogen ze invullen hoe zij dit zelf willen: vormend of niet. Ze verdienen een moment om tot rust te komen.

2. Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?

Een veel terugkomend aspect is het feit dat de ontspanning wordt begeleid door slechts één begeleider voor ongeveer 25 personen die al dan niet ondersteuning nodig hebben. Als begeleider heb je tijdens dit moment verschillende taken: ondersteuning bieden aan de medewerkers die aan de bar staan, koffie zetten, bepaalde medewerkers begeleiden met het toiletbezoek, om drankkaarten gaan indien deze op zijn, ... Door dit takenpakket hou je als begeleider niet veel tijd over om bijvoorbeeld een rustige babbel te houden met de medewerkers.

Er wordt ook verschillende keren opgemerkt dat de ruimte aankleding mist. De ontspanningsruimte is groot waardoor het veel mogelijkheden biedt. Dit zorgt er ook voor dat er gezelligheid ontbreekt. Het oogt chaotisch waardoor het aanbod lichtjes op de achtergrond terecht komt.

3. Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?

Er kan algemeen vanuit gegaan worden dat wanneer je technische zaken aanbiedt, je als voorziening meegaat met je tijd. Er zijn een aantal medewerkers die niet bevoorrecht zijn om hier veel mee in contact te komen. Dit zou een mooie aanvulling zijn.

Maar een opmerking die hierbij gemaakt kan worden is dat dit voor de begeleiding extra ondersteuning vraagt. Zo vraagt het ondersteuning om de apparaten op te starten en uit te schakelen. Ook bij eventuele problemen wordt er beroep gedaan op de begeleiding. Dit is niet evident omdat de begeleiding niet beschikt over een volledig aanbod van kennis rond deze nieuwe technische snufjes.

4. Hoe zou je willen dat het wordt?

Een wederkerig antwoord op deze vraag is dat het aangenamer zou zijn indien het mogelijk is om extra begeleiding in te schakelen zodat er meer individuele aandacht gegeven kan worden.

Ook wordt er vermeld dat de inrichting chaotische en ongezellige indrukken kan meegeven. Het aanbod dat aanwezig is kan hierdoor op de achtergrond komen. Een oplossing hiervoor zou een verantwoordelijke kunnen zijn die ervoor zorgt dat alles netjes blijft.

7.1.2 Informatie verkregen via de medewerkers

7.1.2.1 Medewerkersvergadering

Het middel om te communiceren met alle medewerkers is de medewerkersvergadering. Dit vindt elke week op een andere dag plaats, zodanig dat ook medewerkers die bijvoorbeeld maar halftime naar het dagcentrum komen, ook gehoord kunnen worden.

Tijdens de eerste weken van mijn stage heb ik volgende punten op de vergadering geplaatst:

- Wat zouden jullie graag willen doen tijdens de middag?
- Iedereen die graag zelf iets meebrengt van thuis om dit onder de middag te gebruiken, mag dit altijd doen.

Op de eerste vraag kwamen volgende antwoorden:

Handmassage, Wii, televisie kijken, een krant of een boekje lezen, kleuren in een kleurboek, koffie drinken, op het gemak zitten in de zetel, op de computer spelen, spelletjes spelen zoals bijvoorbeeld; memorie, twister, monopoly, dokter bibber, vier op een rij, bingo. Ook werd er gevraagd naar een basketbalring en het organiseren van een quiz.

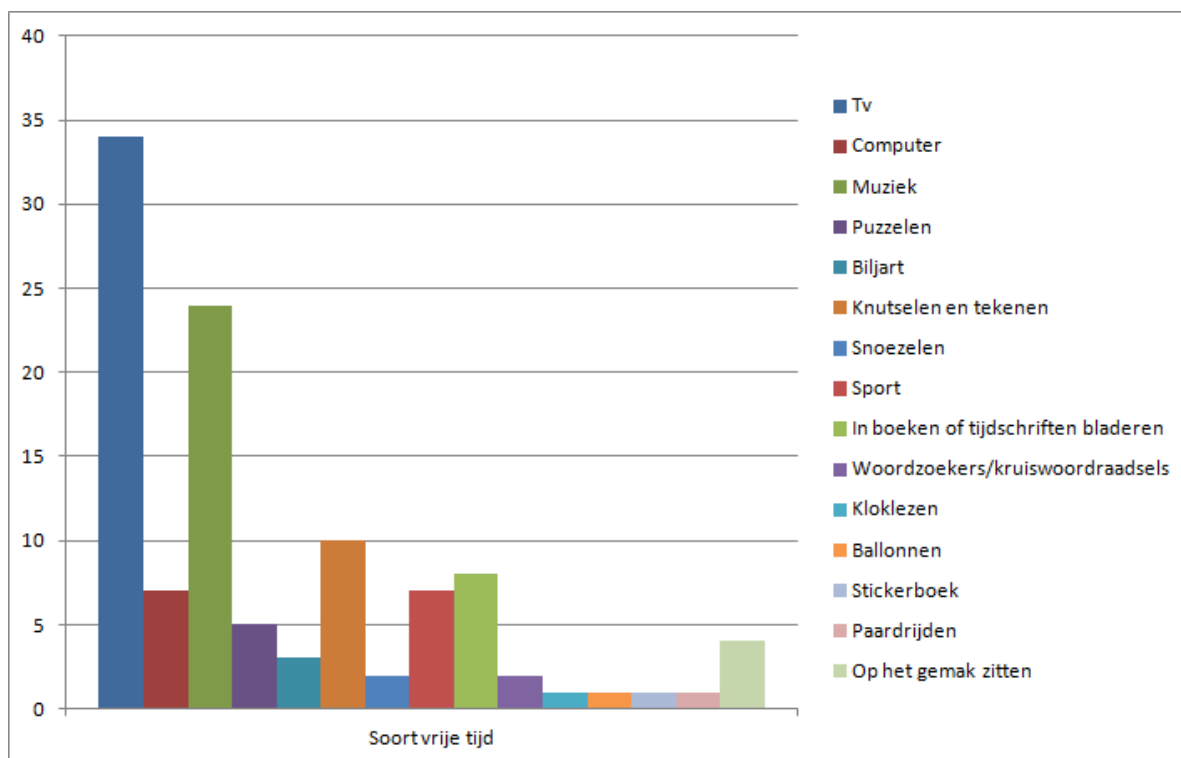
Een aantal van de opgenoemde zaken waren reeds aanwezig in de voorziening:

- De Wii was er tijdelijk omdat een andere stagiaire deze had meegebracht.
- De televisie hing aan de muur maar was nog niet goed geprogrammeerd: wanneer je hem aanzette, kon hij geen beeld weergeven.
- Boekjes en kranten waren aanwezig.
- Kleurboeken lagen verdoken in de spelletjeskast, er was enkel wasco aanwezig, geen stiften.
- Om half twee wordt er steeds koffie aangeboden.
- De computer was aanwezig maar stond in een hoek verdrongen. Deze werd nooit aangezet.
- Memorie en monopoly zijn aanwezig. De andere spelletjes niet.

Omdat ik door deze antwoorden merkte dat mijn vermoeden dat er veel vraag was naar vrijetijdsbesteding bevestigd werd, had ik het tweede agendapunt (Iedereen die graag zelf iets meebrengt van thuis om dit onder de middag te gebruiken, mag dit altijd doen) op de vergadering laten plaatsnemen. Hier kwam minder respons op; enkele medewerkers namen boeken mee van thuis om in te kleuren of in te kijken.

7.1.2.2 Individuele dienstverleningsovereenkomst

Om de vrijetijdsbesteding in de voorziening af te stemmen op de interesses van de medewerkers, heb ik ieders individuele dienstverleningsovereenkomst (het vroegere handlingsplan) doorgenomen. Volgende gegevens heb ik verzameld rond de activiteiten die de medewerkers tijdens hun vrije tijd doen:

7.1.3 Informatie verkregen via eigen observatie

Tijdens de eerste weken van mijn stage heb ik door observatie gemerkt dat er veel medewerkers rond de bar hingen, aan tafel voor zich uit zaten te kijken, rondwaalden, ... Er werd geen of weinig aandacht besteed aan de spelletjeskast.

De spelletjeskast was een grote witte kast met verschillende schuiven. Wanneer je een schuif open deed, lag alles door elkaar. Er zat geen structuur in; spelletjes lagen overal en nergens en tussen het sportgerief. Doordat de kast over een schuifstelsel beschikt, krijg je geen duidelijk overzicht van alles dat aanwezig is. De kast nodigde niet uit om er in te kijken.

Ik merkte dat de medewerkers wel geïnteresseerd waren om iets te doen. Toen de Wii werd aangesloten op de tv, wekte dit nieuwsgierigheid bij de medewerkers op. Er waren elke middag ongeveer vijf medewerkers die met de Wii speelden. De nieuwsgierigheid om iets te doen merkte ik ook wanneer ik samen met een medewerker een spel speelde. Doordat de andere medewerkers dit zagen kwamen ze vaak eens dichterbij kijken en vroegen ze af en toe om mee te doen.

7.1.4 Aan de slag

Door alle verkregen informatie wou ik verandering brengen in volgende punten:

- Meer dan één begeleider tijdens het ontspanningsmoment zodat er individueler aan de slag gegaan kan worden.
- De spelletjeskast op orde brengen zodat men weet welk aanbod er aanwezig is en een verantwoordelijke zoeken om dit zo te houden.
- Het aanbod vergroten.
- Zelf aandacht besteden aan de vrije tijd van de medewerkers.

7.1.4.1 Meer dan één begeleider

Om meer met de medewerkers zelf bezig te zijn in plaats van praktische zaken te regelen tijdens het ontspanningsmoment, zou het handig zijn indien er meer dan één begeleider aanwezig is. Dit werd opgemerkt door de begeleiders zelf. Ook door observatie merkte ik dat de medewerkers kunnen genieten van extra aandacht.

Dit item is verschillende keren aan bod gekomen tijdens de teamvergaderingen. In de normale regeling is het zo dat de begeleider die de afwas doet naar de ontspanning gaat nadat de afwas gedaan is. In praktijk gebeurde dit nauwelijks omdat de afwas ook een intensief moment is.

Bij het zoeken naar een oplossing werd er meegedeeld dat wanneer er een extra begeleider in de ontspanning zou staan het praktisch werk zou verminderen. Hierbij stelden men de vraag waar de essentie gelegd wordt: bij praktisch werk of bij het ondersteunen van de medewerkers.

Door deze bedenking werd er gezocht naar een oplossing:

Er zijn twee pauzemomenten voor de begeleiders waarbij zij de kans krijgen om te lunchen; van 12 uur t.e.m 12.30 uur voor de ene helft en van 12.30 uur t.e.m. 13 uur voor de andere helft. Vaak zijn er per pauze ongeveer drie begeleiders: iemand voor de ontspanning, iemand voor de afwas en iemand die geen taak op zich neemt. Een voorstel was dat deze derde persoon de taak op zich zou nemen om mee de ontspanning te begeleiden.

De coördinator stelde een schema op zodat alle praktische uren duidelijk werden en het voorstel werd ingevoerd. De uitvoering hiervan wordt af en toe realiteit gemaakt, maar het zou de bedoeling moeten zijn dat dit elke middag gebeurt.

7.1.4.2 De spelletjeskast op orde brengen en een verantwoordelijke zoeken

Om orde op zaken te stellen en structuur aan te bieden ben ik nagegaan welke spelletjes er allemaal aanwezig waren in de voorziening. Ook heb ik gecontroleerd of de aanwezige spelletjes volledig waren. Omdat de grote witte kast alles verborg zijn de spelletjes in een andere kast geplaatst. Deze kast beschikt over verschillende schappen die gesloten worden door matte glazen deuren. Dit zorgt ervoor dat je een duidelijk overzicht krijgt van het aanwezige aanbod en dat je kan zien wat er in de kast zit als de deuren dicht zijn.

De medewerkers werden op de hoogte gesteld van de vernieuwing. Dit werd na het eten gezegd toen iedereen nog aan tafel zat. Een aantal medewerkers toonden direct interesse door een kijkje te gaan nemen naar de nieuwe kast. Door dit gegeven, waren er meer medewerkers die onder de middag naar het aanbod teruggrepen.

Om de kast netjes te houden en omdat de begeleiding had aangegeven dat het handig zou zijn om een soort van uitleendienst op te starten, ben ik deze uitdaging aangegaan tijdens de laatste week van mijn stage. Hiervoor was ik te druk bezig geweest met het opstellen, het uitvoeren en de evaluatie van de activiteitenplannen. Om ervoor te zorgen dat het op orde stellen van de kast geen verloren moeite zou zijn, dacht ik dat het inderdaad beter was om verantwoordelijken aan te spreken die hiervoor zouden zorgen. Hun taak zou het volgende inhouden: wanneer iemand een spelletje wil spelen, meldt hij dit tegen de

verantwoordelijke van de dag. Deze noteert de naam van de persoon die het spelletje gaat spelen zodat men weet wat er weg is. Wanneer het spelletje teruggebracht wordt, noteert men dit naast de naam en zet men dit terug op dezelfde plek. Er moet ook worden nagegaan of alles nog aanwezig is.

Dit werd besproken tijdens de teamvergadering. Mijn voornaamste vraag was hoe ik zou beslissen wie er verantwoordelijk zou worden gesteld. Als respons hierop werd er voorgesteld om Monika (fictieve naam) hierover aan te spreken omdat zij over een groot verantwoordelijkheidsgevoel beschikt en dit wel graag zou willen doen. Een andere respons was een agendapunt opstellen voor de medewerkersvergadering.

Zo gezegd, zo gedaan. Ik ging ten rade bij Monika om te vragen of zij dit zag zitten. Ze antwoordde direct positief. Door een rondvraag op de medewerkersvergadering waren er nog acht andere medewerkers die wilden meewerken aan de taak.

Ik stelde een voorlopig weekschema op met twee medewerkers per dag. Om te kunnen noteren wie er wat uitleende, had ik het idee om een boekje te maken; alle bladen zouden in een ringmap gestoken worden zodat deze steeds hernieuwd kunnen worden. Samen met Monika fotografeerde ik alles wat aanwezig was in de kast zodat dit kon gebruikt worden als visualisatie. Visualisatie was belangrijk vanuit het werken op maat, omdat niet alle verantwoordelijken kunnen lezen. Monika en ik creëerden het boekje samen. We stelden ook een handleiding op om duidelijk te maken aan de anderen wat hun verantwoordelijkheid inhield. De handleiding dient ook als terugval wanneer iets niet duidelijk is.³ Bij het opstellen van de handleiding heb ik de tekst in een groot lettertype geplaatst voor de medewerkers die wel kunnen lezen zodat dit duidelijk genoeg is. Voor de medewerkers die niet kunnen lezen heb ik de tekst verduidelijkt met sclera-symbolen.

De documenten die gemaakt werden heb ik op de server van de voorziening gezet. Zo kan de begeleiding hier steeds aan wanneer er een nieuw blad afgedrukt moet worden.

Toen alles af was, heb ik samengezeten met al de medewerkers die zich verantwoordelijk hadden gesteld. Ik overliep wat de bedoeling was, vroeg of alles duidelijk was en ging na of iedereen akkoord ging met het weekschema. Zo kregen de medewerkers inspraak en konden ze hun mening geven. Na enkele aanpassingen aan dit schema was iedereen akkoord en was alles duidelijk. Ik heb dit proces jammergenoeg niet meer kunnen evalueren. Een inventaris per spelletje zou handig geweest zijn om de spelletjeskast nog vollediger te houden. Hier was helaas geen tijd meer voor.

7.1.4.3 Het aanbod vergroten

De vraag om het aanbod te vergroten kwam zowel vanuit de begeleiding als vanuit de medewerkers. Ikzelf merkte ook dat het aanbod dat in het begin van mijn stage aanwezig was mocht opgekrikt worden. Hiermee grijp ik terug naar de vernoemde wensen van de medewerkers die opnieuw onder aandacht gebracht moesten worden:

- *De televisie hing aan de muur maar was nog niet goed geprogrammeerd: wanneer je hem aanzette, kon hij geen beeld weergeven.*

Ik zorgde ervoor dat alles juist was aangesloten waardoor de tv direct werkt wanneer je hem opstart.

- *Kleurboeken lagen verdoken in de spelletjeskast, er was enkel wasco aanwezig, geen stiften.*

Door de kast op orde te brengen, werd er meer duidelijkheid geschept over wat aanwezig was en wat niet. Er waren kleurboeken en wasco's aanwezig die ik een vaste plek had gegeven in de kast. Er werden stiften aangekocht en ik zorgde ervoor dat er papier om te tekenen aanwezig was.

³ De handleiding bevindt zich in bijlage 3.

- *De computer was aanwezig maar stond in een hoek verdrongen. Deze werd nooit aangezet.*

De computer is verzet naar een andere plek zodat hij meer zichtbaar is. Ik ben nagegaan welke spelletjes erop staan en heb gekeken of het internet werkte. Het meest toegankelijk spel is een puzzel. Het internet werkt maar het is heel traag.

- *Memorie en monopoly zijn aanwezig. De andere spelletjes niet.*

Ik heb het aanbod vergroot door uno, ballonnen en scoubidoudraden aan te kopen. Ook heb ik van thuis het spel 'Snotty Snotter' meegebracht. Dit in het kader van de activiteitenplannen die ik heb opgesteld. Omdat er gevraagd werd naar nog andere specifieke spelen heb ik samen met de crea-groep van vrijdag zelf een spel nagemaakt, het spel 'jungle speed'. Dit spel is heel populair en wordt door veel mensen leuk gevonden.

Jungle speed bestaat uit een stapel kaarten met figuren in verschillende kleuren en een totem. Iedereen zit in een cirkel en krijgt evenveel kaarten. Deze liggen met de figuren naar onder zodat deze niet gezien kunnen worden. De bedoeling is om als eerste al jouw kaarten kwijt te spelen. De totem wordt in het midden van de cirkel geplaatst. Om de beurt draait een speler een kaart om. Wanneer twee spelers dezelfde kaart opleggen (ongeacht de kleur), wordt er naar de totem gegrepen. De eerste speler die de totem kan grijpen, wint het duel. Hij mag zijn kaarten afgeven aan de verliezer. Wanneer iemand de totem neemt indien dit niet nodig was, krijgt hij de opgelegde kaarten van iedereen. Er zijn ook speciale kaarten in het spel. Zo is er een kaart met de pijlen naar binnen gericht. Dit wil zeggen dat iedereen zo snel mogelijk naar de totem moet grijpen. Wie de totem als eerste heeft, mag zijn opgelegde kaarten onder de totem leggen. De kaart met de gekleurde pijlen wil zeggen dat er niet meer op het figuur gespeeld wordt, maar op kleur. Dit geldt zolang de kaart zichtbaar is. Een laatste speciale kaart is de kaart met de pijlen naar buiten gericht. Wanneer deze opgelegd wordt, is het de bedoeling dat iedereen tegelijk een kaart oplegt.

Vooraleer ik het spel samen met de medewerkers heb gemaakt, ben ik blijven stilstaan bij de spelregels. Personen met een verstandelijk beperking hebben het vaak moeilijk om dingen aan te leren. De informatieverwerking verloopt anders dan bij personen zonder een verstandelijke beperking. Vanuit deze uitgangspunten, heb ik de speciale kaarten niet nagemaakt. Het vergelijken van de kaarten op zich vergt al veel informatieverwerking. Hierbij wordt de zintuiglijke en de cognitieve ontwikkeling getest. Het maken van het spel heb ik samen met de medewerkers gedaan. Ik heb hen tekeningen laten maken.⁴ Deze werden gekopieerd zodanig dat we meermaals over exact dezelfde tekeningen beschikken. Deze prenten werden gelamineerd zodanig dat ze stevig werden, en op gelijke maat geknipt. Voor de totem had ik twee opties: een leeg flesje van hard plastic en een houten stok. We speelden het spel een aantal keer met de verschillende mogelijkheden. Hier werden de motorische vaardigheden van de medewerkers getest. Het flesje leek het handigst om vast te grijpen maar was niet zwaar genoeg. Daarom hebben we het verzwaard met steentjes.

⁴ De tekeningen bevinden zich in bijlage 4.

Figuur 3 nagemaakte jungle speed

De crea-groep heeft het spel twee weken uitgetest op vrijdag. Eens het goed zat, nam ik het spel mee naar de ontspanning. Ik sprak enkele mensen aan om het spel uit te proberen. Dit lukte goed. Enkel wanneer niet iedereen aan het flesje kon, zochten we een tweede item dat als totem konden gebruiken zodat iedereen evenveel mogelijkheden kreeg. Het spel werd een paar keer gespeeld. Maar na een tijd werd er geen aandacht meer aan gegeven. Af en toe vroeg ik of er iemand wou meespelen maar het antwoord was negatief. Ik had het meerdere keren moeten spelen zodat het spel ingeburgerd zou worden in de voorziening. Personen met een verstandelijke beperking hebben veel herhaling nodig bij het aanleren van iets nieuws vooraleer ze dit eigen kunnen maken.

7.1.4.4 Zelf aandacht besteden aan de vrije tijd

Ondanks het feit dat ik mijn bachelorproef specifiek had toegespitst op Fien, Jan en Ruben vond ik het belangrijk om ook nog aandacht te besteden aan de gehele groep. Dit heb ik gedaan door het hierboven vermeldde. Dit gaat ook over kleine zaken. Ik ging elke middag bij Monika omdat zij in het begin van mijn stage mij de vraag had gesteld om voor haar woordjes neer te schrijven in haar schrift. Deze schreef ze dan thuis over. Ik heb verschillende mensen scoubidou aangeleerd, mensen geholpen om de tv aan te zetten, om de computer aan te zetten, ... ik vertoefde elke namiddag in de ontspanningsruimte om aandacht te geven aan de medewerkers die er om vroegen of die dit onbewust uitstraalden.

7.1.5 *Samenvatting*

Algemeen kan ik besluiten dat de mensen tijdens de middaguren sneller iets gaan doen in plaats van zich te vervelen. Zo gaan er meer mensen vragen om de tv en/of de computer aan te zetten, kijken er vaak mensen in de kast op zoek naar een spelletje,... En dit door meer aandacht aan het luik vrije tijd te besteden. De situatie zou optimaler worden indien er nog extra personeel aanwezig is. Hieraan wordt gewerkt. Het spel dat we hebben gemaakt wordt niet veel gespeeld, maar dit is ook niet verplicht. Om de spelletjeskast in orde te houden heb ik een aantal verantwoordelijken aangesteld die aan de hand van een hulpmiddel, de inventaris van alles wat aanwezig is, hieraan kunnen werken.

7.2 ACTIVITEITENPLAN VAN FIEN

Fien zit (voor het opstarten van het activiteitenplan) onder de middag steeds in de kleedkamer op haar stoel voor zich uit te kijken. Ze komt ook steeds om haar drankje in de ontspanningsruimte. Wanneer ze dit doet, kijkt ze rond naar de andere mensen die hun vrije tijd opvullen door bijvoorbeeld een spelletje te spelen. Je merkt aan de manier waarop ze kijkt dat ze hier ook in geïnteresseerd is. Wanneer je aan Fien vraagt of ze zich verveelt of dat ze niks wil doen tijdens de middag, is het antwoord steeds positief.

7.2.1 Doelgroep/medewerker

Om een beeld te krijgen over de interesses en mogelijkheden van Fien heb ik eerst haar individuele dienstverleningsovereenkomst bekeken. Hierin stond vermeld dat ze in haar vrije tijd veel met de computer bezig is, specifiek met facebook. Ook kijkt ze graag tv. Fien kan lezen, maar zelf schrijft ze niet (vaak). Fien heeft autisme en dit vraagt om een specifieke aanpak. Dit werd ook duidelijk in het briefje dat ik meekreeg bij de informed consent.⁵ Hierin stond geschreven dat Fien een aanbod aan keuzes moet krijgen en dat dit het best gebeurt via pictogrammen of via geschreven woorden. Ook houdt Fien vast aan haar routines, zo leest ze bijvoorbeeld elke dinsdagmiddag het tijdschrift 'Joepie'. In het gesprek met de mama van Fien werd dit ook duidelijk.⁶ Zij wees mij erop dat Fien graag met haar fijne motoriek aan de slag gaat. Haar mama gaf aan dat Fien het te druk vindt in de ontspanningsruimte en dat ze zich daarom steeds in de kleedkamer gaat zetten. Een andere manier om aan informatie te geraken is een gesprek met de persoon zelf. Omdat ik rekening moest houden met de communicatiemoeilijkheden, heb ik verschillende sclera-symbolen afgedrukt om Fien zo keuzes te laten maken.⁷ Door Fien zelf te betrekken en haar zelf keuzes te laten maken vergroot haar inspraak en wordt er vraaggericht gewerkt. Ik liet haar één voor één een symbool zien en vroeg haar of ze dit graag wou doen of niet. Ze koos voor volgende items: in de zetel zitten, sjoelbak, senso, puzzelen, memorie, mikado, tekenen, Wii, ganzenbord, tv, computer, scoubidou, parels, origami, figuren uitprikken, solitair en uno. Fien gaf aan dat ze het te druk vond in de ontspanningsruimte. Ik stelde haar voor de keuze of ze graag alleen iets wou doen of met anderen. Ze koos voor 'alleen.'

7.2.2 Reden/doel

Volgende doelen had ik voor Fien opgesteld:

1 De medewerkster beleeft plezier aan haar vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning

Fien en haar mama gaven beiden aan dat de uren tijdens de middagpauze traag voorbij gingen. Het zou leuk zijn om een activiteit te vinden waarbij Fien plezier beleeft.

2 De medewerkster verkent mogelijkheden om haar vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.

Fien kan aangeven hoe ze haar vrije tijd wil doorbrengen.

3 De medewerkster onderzoekt de mogelijkheden om haar vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen.

Fien heeft een duidelijk overzicht van het aanbod dat binnen de voorziening aanwezig is of van wat er allemaal kan binnen de voorziening.

⁵ Zie bijlage 5.

⁶ Zie bijlage 6.

⁷ Zie bijlage 7

4 De medewerkster vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart.

Fien ervaart mijn ondersteuning niet als opdringerig, maar als een verrijking.

5 De medewerkster bereikt in haar daginvulling een evenwicht tussen haar vrijetijds- en andere bezigheden.

Fien heeft een duidelijk zicht op het verschil tussen werken en vrije tijd. Wanneer ze op woensdag de afwas moet doen, laat ze dit niet vallen door bezig te zijn met vrije tijd. Ze beseft dat de kleedkamer niet de ideale ruimte is om vrijetijdsbesteding te beleven.

7.2.3 *Handeling/activiteit*

Fien gaf aan dat ze een activiteit het liefst alleen wil doen. Via het gesprek met haar mama ben ik te weten gekomen dat ze graag iets met haar fijne motoriek doet. De keuzes die Fien had gemaakt waren de volgende:

In de zetel zitten, sjoelbak, senso, puzzelen, memorie, mikado, tekenen, Wii, ganzenbord, tv, computer, scoubidou, parels, origami, figuren uitprikken, solitair en uno.

De meeste activiteiten kan ze alleen doen: in de zetel zitten, senso, sjoelbakken, puzzelen, memorie, tekenen, Wii, tv, computer, scoubidou, parels, origami, figuren uitprikken en solitair. Mikado, ganzenbord en uno zijn spelen die minimum met twee gespeeld moeten worden.

De activiteiten verschillen naargelang de duur. Zo zal puzzelen minder lang duren dan naar de tv kijken. Maar wanneer je meer dan één puzzel maakt, kan dit even lang duren. Bij de spelen die Fien gekozen heeft is er de nodige kennis vereist: namelijk de spelregels bezitten. Bij het uitprikken van figuren en het maken van scoubidou moet je beschikken over kennis van de juiste handelingen.

7.2.4 *Organisatie*

Het aanbieden van de activiteiten gebeurt door mij (en later door de begeleiding). Het uitvoeren ervan kan enkel door Fien gedaan worden maar ook door mij indien ze ondersteuning of gezelschap nodig heeft. Wanneer ze ervoor kiest om bijvoorbeeld mikado te spelen kan ze dit eventueel samen met andere medewerkers spelen. Bij het spelen van een spel wordt er beroep gedaan op motorische vaardigheden van Fien.

7.2.5 *Plaats, middelen en ruimte*

De activiteiten kunnen steeds doorgaan in de ontspanningsruimte. Fien en haar mama geven beiden aan dat deze ruimte soms te druk is voor Fien. Indien dit het geval is kan de activiteit doorgaan in de senso of eventueel in de kleedkamer. Hier zit Fien elke middag maar dit is niet de ideale plek om een activiteit uit te voeren.

Al de middelen die nodig zijn bij de keuzes die Fien had opgegeven waren aanwezig met uitzondering van mikado en origami. Dit moest aangekocht worden.

7.2.6 *Tijdstip en duur*

Uit het gesprek met de mama van Fien is gebleken dat het aankondigen van een activiteit niet te lang op voorhand mocht meegedeeld worden omdat Fien hier anders de hele tijd mee bezig zou zijn. Indien de activiteit of een deel van de activiteit zou wijzigen, kan Fien hier moeilijk mee omgaan. Het was dus aan te raden om 's morgens de middagactiviteit aan te geven.

De activiteiten zouden steeds onder de middag doorgaan; van na het eten tot de atelierwerking van start gaat.

7.2.7 *Uitvoering*

De eerste activiteit die ik samen met Fien heb gedaan was mikado. Fien kende de spelregels en alles verliep vlot. Ik vroeg haar of ze het leuk vond om dit te doen en ze knikte. Na een paar keer spelen vroeg ik of ze nog eens wou spelen of dat ze iets anders wou doen. Ze gaf aan dat ze graag wou kleuren en ze kleurde een mandala in. Ook hier ondervond ik geen problemen.

Ongeveer een week later was de zelfgemaakte jungle speed klaar. Ik had die ochtend aan Fien gevraagd of ze 's middags iets wou doen. Dit zorgde voor structuur. We testten het spel uit met nog enkele medewerkers. Ik legde alles traag en duidelijk uit zodat Fien het spel goed zou begrijpen. Ze speelde het spel zoals het moest, mijn uitleg was duidelijk overgekomen. Nadat we het spel hadden gespeeld, gaf ik haar via de sclera-symbolen de mogelijkheid om iets anders te kiezen. Ik bood haar vier mogelijkheden aan en ze koos voor memorie. Eerst liet ik haar alleen spelen. Omdat ze het spel niet op de juiste manier speelde, vroeg ik haar of ik mocht meespelen. Ik deed dit om te kijken of ze de spelregels kende. Ik dacht dat ze niet juist speelde omdat ze zich niet veilig voelde. Toen we samen speelden, lukte het spel zonder haar iets uit te leggen over de spelregels.

Aan de hand van de sclera-symbolen ging ik de interesses van Fien na. Ik vroeg haar welke spelletjes ze wou spelen en of ze liever alleen of met anderen zou spelen. Ze koos ervoor om vooral spelletjes alleen te spelen.

Op dinsdag liet ik Fien op haar gemak de Joepie lezen. Dit deed ze steeds in de kleedkamer. Over het feit dat Fien steeds in de kleedkamer haar tijd doorbrengt, kan uitvoerig gediscussieerd worden. Een kleedkamer dient normaal enkel om andere kleren aan te doen. Er zouden geen andere activiteiten in mogen doorgaan, maar Fien vindt daar rust. Een andere medewerker vindt deze rust bijvoorbeeld op het toilet. Zij mag hier ook gedurende bepaalde tijd blijven. Dit is ter sprake gekomen op de teamvergadering. Er werd een oplossing aangeboden om te vermijden dat Fien nog langer in de kleedkamer ging zitten. In het onthaal dat aansluit aan de kleedkamers werd een tafeltje geplaatst met enkele stoelen. Er werd verschillende keren tegen Fien gezegd dat ze zich daar kon zetten onder de middag.

Een week nadat Fien mee had gespeeld met jungle speed vroeg ik haar 's morgens of ze iets wou doen tijdens de middaguren. Hier antwoordde ze negatief op. Ik wou haar niks verplichten, het was haar keuze.

De volgende keer dat ik haar vroeg om iets te doen koos ze, uit de mogelijkheden die ik haar aanbood, voor scoubidou. Ik had van thuis uit scoubidou voorzien omdat dit nog niet aanwezig was in de voorziening. Het opstarten van de scoubidou deed ik zelf. Ik begon uit te leggen hoe het moest aan de hand van een blad dat ik had afgeprint met de verschillende stappen. Toen ik de scoubidou aan Fien gaf, merkte ik dat ze het blad niet nodig had om van start te gaan. Fien kon dit heel goed en antwoordde positief toen ik vroeg of ze dit nog wou doen. De volgende keren dat ik haar keuzes voorlegde koos ze steeds opnieuw voor scoubidou. Ook wanneer we nog eens mikado samen met een andere medewerker hadden gespeeld, koos ze hierna om verder te doen aan haar scoubidou. Ik had ervoor gezorgd dat er scoubidou raden aanwezig waren en dit had ik getoond aan Fien. Ondanks dat ze dit wist bracht ze steeds draden van thuis mee. Wanneer Fien 's ochtends samen met haar mama toekwam in de voorziening, gebeurde het wekelijks dat de mama bij mij kwam om te vragen of ik de scoubidou wou opzetten voor Fien. Ik bood geen keuzemogelijkheden meer aan omdat ik merkte dat Fien haar favoriete bezigheid voor onder de middag had ontdekt.

7.2.8 Evaluatie

1 De medewerkster beleeft plezier aan haar vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning

Deze doelstelling is geslaagd: Fien bracht zelf haar draden mee wat er op duidt dat ze deze activiteit nog meer wil doen. Wanneer Fien een activiteit bijna elke dag uitvoert, wil dit volgens mij wel zeggen dat ze hier plezier aan beleeft. Fien maakte mij dit ook duidelijk via een wenskaartje.⁸

Ik heb haar via neergetypte zinnen, met daarbij het mogelijke antwoord vermeldt, gevraagd of ze het leuk vond om tijdens de middag spelletjes te spelen. Ze duidde 'nee' aan. Ik vroeg haar of ze het leuk vond om scoubidou te maken waarop ze knikte. Op dit antwoord liet ik haar de volgende vraag lezen: 'Zou je dit ook nog willen doen als mijn stage gedaan is?'. Hierop antwoordde Fien bevestigend. Om hiervoor te zorgen legde ik haar foto's van de begeleiding voor om haar te laten kiezen wie haar scoubidou zou opstarten. Ze koos voor de begeleidster van de keuken. Ik ging na of zij dit zag zitten. Het antwoord was positief, waarop ik haar dit aanleerde.

2 De medewerkster verkent mogelijkheden om haar vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.

Fien kon duidelijk en vastberaden antwoord geven dat ze haar vrije tijd alleen wou doorbrengen toen ik haar de sclera-symbolen voorhield. De activiteiten die ze koos waren eerder passief dan actief.

3 De medewerkster onderzoekt de mogelijkheden om haar vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen.

Doordat ik samen met Fien in de spelletjeskast heb gekeken om aan te tonen wat er allemaal aanwezig is kent Fien het aanbod. Zelf gaat ze niet in de kast gaan kijken.

4 De medewerkster vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart.

Tijdens de eerste weken dat ik met Fien heb gezocht naar haar interesses kwam mijn ondersteuning opdringerig over. Dit vertelde Fiens mama. Fien zei dat ik steeds stond te wachten tot haar cola op was. Dit klopte. Af en toe benaderde ik Fien om te kijken of ze klaar was. Het was niet mijn bedoeling om mij op te dringen maar dit kwam toch zo over bij Fien. Doordat ik dit wist, heb ik hier rekening mee gehouden en heb ik meer afstand gehouden wanneer Fien haar cola aan het drinken was.

Toen Fien aan het scoubidouen was ben ik ook maar heel af en toe bij haar geweest om te kijken hoe het was. Aan de hand van het wenskaartje en van het feit dat de mama hier niks meer over heeft gezegd, merkte ik dat dit beter was.

5 De medewerkster bereikt in haar daginvulling een evenwicht tussen haar vrijetijds- en andere bezigheden.

Fien deed de afwas op woensdag nog steeds zonder tegenpruttelen. Dit was een deel van haar routine.

Het item over de kleedkamer heeft geen effect gehad. Fien brengt haar tijd daar nog steeds door.

⁸ Zij bijlage 8.

7.3 ACTIVITEITENPLAN VAN JAN

Als tweede medewerker om mee aan de slag te gaan heb ik gekozen voor Jan omdat hij vaak doelloos rondliep in de gangen. Hij maakte het mij zelf duidelijk dat hij zich vaak verveelde onder de middag.

7.3.1 Doelgroep/medewerker

Volgens het handelingsplan van Jan is hij een persoon die graag naar muziek luistert en graag tv kijkt. Voetbal speelt hij ook graag en hij houdt ervan om tekeningen uit te prikken. Jan kan goed kiezen. Wat minder goed lukt is handelingen die fijne motoriek eisen. Lezen lukt niet voor Jan. Jan heeft het soms moeilijk om zich lang te concentreren op een taak omwille van zijn aandoening.

Wanneer ik aan Jan vraag wat hij graag doet antwoordt hij enthousiast bellen blazen. Ook voetbal en spelletjes spelen is een antwoord dat vaak terug komt. De computer interesseert hem niet. Snotty snotter, een boekje lezen en tekenen daarentegen wel. Hijzelf haalt aan dat hij graag naar muziek luistert. Domino, valkuil, biljart, memorie en puzzelen vindt Jan ook leuk om te doen. Jan kan genieten van rustig in de zetel te zitten en te babbelen. Hij vindt het leuk om in gezelschap te vertoeven en doet graag activiteiten met andere mensen. Hij kan er ook van genieten om een activiteit alleen te doen.

7.3.2 Reden/doelen

1 De medewerker beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning.

Wanneer Jan aan het ronddolen was in de gangen, zag je aan hem dat hij hier niet van genoot. Samen met hem wil ik op zoek gaan naar activiteiten die hij graag doet.

2 De medewerker verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.

Jan kan aangeven op welke manier hij zijn vrije tijd wil doorbrengen.

3 De medewerker onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen.

Jan heeft een duidelijk overzicht van het aanbod dat binnen de voorziening aanwezig is of van wat er allemaal kan binnen de voorziening. Hij gaat zelf op zoek naar wat hij kan doen.

4 De medewerker beseft dat een engagement in een dagcentrum, inzet en verplichtingen tegenover anderen meebrengt.

Jan ziet in dat hij rekening moet houden met anderen wanneer hij samen een spel speelt. Zo kan hij niet zomaar stoppen met een spel wanneer hij dit wil.

5 De medewerker vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart

Jan ervaart mijn ondersteuning niet als opdringerig, maar als een verrijking. Hij geniet van de mensen rondom hem door contact met hen te zoeken.

6 De medewerker breidt zijn sociale contacten uit langs het verenigingsleven.

Jan zoekt toenadering tot andere mensen die samen met hem tijd willen doorbrengen.

7.3.3 *Handeling/activiteit*

Jan heeft af en toe moeilijkheden om zich lang te concentreren omwille van zijn aandoening. Daarom wordt er gekozen voor activiteiten die niet lang duren. Sommige activiteiten duren langer, dit is voor hem een uitdaging. De activiteiten die Jan graag zou doen zijn de volgende: muziek luisteren, tv kijken, voetballen, tekeningen uitprikken, tekenen, bellen blazen, Snotty snotter, een boekje lezen, domino, valkuil, biljart, memorie, puzzelen, rustig in de zetel zitten en babbelen.

De meeste activiteiten die Jan kiest kunnen samen met anderen uitgevoerd worden. Het minimum aantal hierbij is twee. Het gaat over activiteiten zoals: voetballen, bellenblazen, Snotty Snotter, domino, valkuil, biljart, memorie en babbelen.

De andere activiteiten zoals muziek luisteren, tv kijken, in een boekje lezen en tekenen, kunnen alleen uitgevoerd worden. Enkele van de activiteiten die hierboven beschreven zijn, kunnen ook alleen uitgevoerd worden: bellen blazen, Snotty Snotter, memorie en domino.

Jan geeft aan dat hij zowel alleen als samen met anderen activiteiten wil uitvoeren.

7.3.4 *Organisatie*

Het aanbieden van de activiteiten gebeurt door mij (en later door de begeleiding). Het uitvoeren ervan kan enkel door Jan gedaan worden, maar ook door mij indien hij ondersteuning of gezelschap nodig heeft. De activiteit kan ook eventueel samen met andere medewerkers uitgevoerd worden.

7.3.5 *Plaats, middelen en ruimte*

De activiteiten kunnen steeds doorgaan in de ontspanningsruimte. Wanneer het goed weer is kunnen er ook buiten activiteiten doorgaan. Al het materiaal voor de activiteiten die Jan kiest is aanwezig binnen de voorziening.

7.3.6 *Tijdstip en duur*

De activiteiten zouden steeds onder de middag doorgaan; van na het eten tot de atelierwerking van start gaat. Bij Jan is het niet nodig dat er op voorhand vermeld wordt welke activiteit er plaatst vindt.

7.3.7 *Uitvoering*

De eerste activiteit die ik samen met Jan heb gedaan is biljart. Dit hield Jan maar even vol. Ik wees hem erop dat ik dan ook moest stoppen maar dit hielp niet. Ook bij het spelen met de Wii stopte Jan na enkele minuten. Opnieuw maakte ik hem duidelijk dat dit niet leuk was voor de andere mensen. Hij stapte weg. Ik kon hem natuurlijk niet verplichten om verder te blijven doen omdat vrije tijd iets vrijblijvend is. Dit zou wel ideaal geweest zijn om zijn concentratie te proberen verhogen

Wanneer Jan memorie speelde, merkte ik dat dit niet eenvoudig voor hem was. Hij greep steeds naar dezelfde plaatjes. Volgens mij kwam dit doordat zijn concentratie hem af en toe in de steek liet. Ik maakte het eenvoudiger door minder plaatjes te leggen zodat hij meer paren zou vinden.

Het kaartspel zotje jagen vond Jan aangenaam. Dit hebben we samen met een andere medewerker gespeeld. Jan was zelf op het idee gekomen om dit te spelen. Het spel duurde niet lang en Jan kende de spelregels goed.

Op de momenten dat Jan aangaf dat hij niks wou doen kon hij ervan genieten om op zijn gemak in de zetel te zitten en gewoon te praten. Ook met Maurice (fictieve naam) zit Jan vaak onnozelheid te verkopen.

Wanneer Jan tekende kon hij zijn concentratie er meestal goed bijhouden. Heel af en toe zat hij gewoon rond te kijken. Snotty Snotter had ik van thuis meegebracht omdat ik dacht dat Jan dit leuk zou vinden. Het eist niet veel concentratie en duurt niet te lang. En inderdaad, Jan vond dit heel leuk om te doen.

Voetballen hield Jan ook relatief lang vol. Hijzelf deed niet actief mee: hij schopte op de bal, maar begon niet te lopen.

Eén van de favoriete bezigheden van Jan is bellen blazen. Hij heeft dit veel gedaan en was steeds aan het lachen terwijl hij dit deed. De ene keer blies hij al wat langer dan de andere keer. Het duurde nooit langer dan 10 minuten.

Wanneer de tv werd gezet op de zender waar men Vlaamse muziek uitzendt was Jan steeds van de partij. Hij begon uit volle borst mee te zingen en te dansen.

Domino en puzzelen zijn spelletjes die Jan goed uitvoert. Valkuil daartegen ging minder vanzelfsprekend, Jan deed willekeurig een poging om een knikker te laten vallen, hij dacht hier niet bij na.

7.3.8 *Evaluatie*

1 De medewerker beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning.

Wanneer Jan samen met mij of in het gezelschap van anderen iets deed, zag je aan zijn glimlach dat hij hiervan genoot. Ik heb hem ook enkele keren gevraagd of hij het leuk vond om spelletjes te spelen en zijn antwoord hierop was positief.

2 De medewerker verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.

Wanneer ik aan Jan vroeg wat hij wou doen kon hij hier grotendeels steeds op antwoorden. Hij antwoordde zowel met actieve invullingen zoals bijvoorbeeld voetbal maar hij wou grotendeels rustige activiteiten doen. Wanneer ik vroeg met wie hij samen wou spelen, somde hij verschillende namen op.

3 De medewerker onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen.

Wanneer ik aan Jan vroeg wat hij wou doen, stapte hij vaak zelf naar de spelletjeskast. Dit getuigt dat hij alles weet staan. De laatste weken van mijn stage ben ik niet meer zelf naar hem toegestapt. Ik merkte dat hij dan zelf minder op zoek ging naar wat hij kon doen. Vaak kwam hij naar mij om samen met hem iets te doen. Ik heb verschillende keren met hem overlopen met wie hij graag wou en kon spelen, maar Jan ging zelf niet op de persoon afstappen.

4 De medewerker beseft dat een engagement in een dagcentrum, inzet en verplichtingen tegenover anderen meebrengt.

Ondanks mijn pogingen om aan Jan duidelijk te maken dat hij niet zomaar kan stoppen met een spel wanneer er anderen meedoen, blijft Jan wegstappen wanneer het voor hem genoeg geweest is.

5 De medewerker vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart

Jan zocht na een aantal weken zelf contact met mij op. Dit was in mijn ogen een teken dat hij mijn ondersteuning als verrijkend ervoer. Bij Maurice kan hij steeds terecht om onnozelheid te verkopen en rustig op het gemak koffie te drinken.

6 De medewerker breidt zijn sociale contacten uit langs het verenigingsleven.

Ik heb verschillende keren met Jan overlopen met wie hij graag dingen wou doen. Hij is niet zelf bij de mensen gegaan die hij antwoordde. Bij Maurice ging hij wel spontaan omdat hij dit al lang doet.

7.4 ACTIVITEITENPLAN VAN RUBEN

Ruben is de derde medewerker waarmee ik aan de slag ben gegaan. Ruben liep net zoals Jan vaak doelloos rond in de gangen. Het verschil tussen beiden is dat Ruben af en toe vroeger dan voorzien naar het atelier ging waar hij 's middags zou werken. Indien Ruben niet ronddoelde stond hij vaak aan de bar. Hier kon hij ongepast gedrag vertonen door steeds op en neer te springen.

Bij het verkrijgen van de toestemming om met Ruben te werken heb ik enkele moeilijkheden ondervonden. Zo had de vader geen toestemming gegeven om met Ruben aan de slag te gaan omdat hij niet in staat zou zijn om deel te nemen aan een 'onderzoek'. Na meermaals te proberen bellen heeft de coördinator de vader toch te pakken gekregen. Hij heeft de opzet van mijn bachelorproef beter uitgelegd waardoor de vader uiteindelijk toch akkoord gegaan is. Ik heb een nieuwe, aangepaste brief meegegeven met Ruben en heb deze uiteindelijk met bevestigend antwoord teruggekregen.⁹ Dit zorgde voor enkele weken vertraging.

7.4.1 Doelgroep/medewerkers

Ruben is volgens de individuele dienstverleningsovereenkomst dat over hem is opgesteld iemand die graag werkt met de computer. Hier speelt hij spelletjes op zoals tetris, kleuren combineren en dingen inkleuren. Ruben houdt ervan om met ballonnen te spelen. Hij vindt het leuk om machines open te vijzen en hij kan genieten van in tijdschriften te bladeren of naar foto's te kijken. Tekenen en kleuren zijn ook activiteiten die hij graag doet.

Ruben kan goed onthouden en leert snel bij. Hij heeft nood aan structuur, maar hier binnen moet ruimte voor verandering mogelijk zijn.

7.4.2 Reden/doelen

1 De medewerker beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning.

Ruben ondervindt plezier bij het uitvoeren van de activiteiten waardoor hij niet vroeger dan voorzien naar de ateliers gaat en zijn ongepast gedrag vermindert.

2 De medewerker verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.

Ruben laat merken wat hij wil: alleen een activiteit doen of samen met anderen.

3 De medewerker onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen.

Ruben weet waar het materiaal staat waarmee hij zich kan amuseren.

4 De medewerker vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart.

Ruben aanvaardt de ondersteuning die ik hem bied.

⁹ Dit bevindt zich bij de bijlage 'informed consent'.

7.4.3 *Handeling/activiteit*

Vanuit mijn opzicht en vanuit de theorie die hierboven beschreven is rond de beperking van Ruben, veronderstel ik dat Ruben het liefst alleen een activiteit doet. Dit merkte ik ook door de informatie die ik heb verzameld via de individuele dienstverleningsovereenkomst.

Hij werkt graag met de computer (vb. tetris) en houdt ervan om met ballonnen te spelen. Hij vindt het leuk om machines open te vijzen en hij kan genieten van in tijdschriften te bladeren of naar foto's te kijken. Tekenen en kleuren zijn ook activiteiten die hij graag doet. Er kan gesteld worden dat deze activiteiten eerder passief dan actief zijn.

7.4.4 *Organisatie*

Het opstarten van de computer zal door mij of door de begeleiding gedaan worden. Dit geldt ook voor het opblazen van de ballonnen. Het klaar nemen van de andere zaken zal ook door mij of de begeleiding gebeuren omdat Ruben dit vaak niet vanzelf doet. Het uitvoeren van de activiteiten gebeurt door Ruben. Zo kan hij de verschillende ontwikkelingen die spelen met zich meebrengen stimuleren.

7.4.5 *Plaats, middelen en ruimte*

De activiteiten kunnen steeds doorgaan in de ontspanningsruimte. Al het materiaal voor de activiteiten die Ruben kiest is aanwezig binnen de voorziening.

7.4.6 *Tijdstip en duur*

De activiteiten zouden steeds onder de middag door gaan; van na het eten tot de atelierwerking van start gaat. Ik heb de activiteiten niet op voorhand aangekondigd omdat dit voor verwarring kon zorgen indien de plannen veranderd zouden worden.

7.4.7 *Uitvoering*

Wanneer ik Ruben foto's aanbood om naar te kijken, bleef hij deze daadwerkelijk aankijken. Hij herkende zaken die hij in het dagelijkse leven ook tegenkwam. Zo was hij eens naar een foto aan het kijken van personen die koffie aan het drinken waren, waarop hij eerst naar de foto en dan naar de koffietassen die niet ver van hem stonden wees. Ik heb hem zelf in verschillende ateliers gefotografeerd. Af en toe gaf ik mijn fototoestel aan hem en begon hij foto's te trekken. Het resultaat hiervan is terug te vinden in een map die aan de bar ligt.

Ik had Ruben uitgenodigd om de Wii te testen. Dit vereist veel oog-handcoördinatie. De motorische ontwikkeling wordt hier op de proef gesteld. Het was niet gemakkelijk om aan Ruben uit te leggen hoe hij moest bowlen, daarom hield ik zijn hand vast en probeerde ik het hem op deze manier aan te leren. Wanneer ik hem alleen liet proberen, verliep het niet zoals het moest zijn. Ik had mijn best gedaan om het hem aan te leren maar hij gaf het op.

Ruben heeft ook op de computer gespeeld. Omdat het internet niet (goed) werkte, bood ik hem het spelletje aan dat vast op de computer staat: puzzelen. Ik deed hem voor wat hij moest doen en liet hem dan zelf aan de beurt. Toen ik na een poosje kwam kijken hoe het met zijn puzzel zat, merkte ik dat hij alle stukjes in de kader had geplaatst, maar op de verkeerde plek.

Omdat ik wist dat Ruben graag in boekjes kijkt, heb ik hem vaak tijdschriften, kranten of strips aangeboden. Hier bladerde hij door en hij besteedde aandacht aan foto's die hem interesseerden.

Af en toe bood ik Ruben een ballon aan. Hij liep ermee rond, hield deze tegen zijn hoofd, knee erin,... Later kwam op een teamvergadering aan het licht dat de mama had gezegd dat ze blij was dat de ballonnen vermindert waren. Doordat ik dit te weten gekomen ben, heb ik Ruben nog maar één keer een ballon aangeboden omdat hij te onrustig werd.

De laatste activiteit die ik aan Ruben heb aangeboden was het openvijzen van een ventilator. Hij was hier zo geconcentreerd mee bezig dat hij zelf niet om zijn koffie was geweest die hij normaal altijd drinkt.

7.4.8 *Evaluatie*

1 De medewerker beleeft plezier aan zijn vrije tijd en komt door vrijetijdsbesteding tot rust en ontspanning.

De keren dat Ruben bezig was met een activiteit, merkte ik op dat hij niet ging rondwalen en dat hij tot rust kwam doordat hij geen ongepast/stereotiep gedrag vertoonde.

2 De medewerker verkent mogelijkheden om zijn vrije tijd op een aangename wijze in te vullen: alleen, in gezinsverband, met vrienden, actief of passief.

Dit was niet evident. Ik heb Ruben vooral activiteiten aangeboden die hij alleen kon doen omdat ik niet wist of hij ervan kon genieten samen met anderen iets te doen. De activiteiten die ik uit de individuele dienstverleningsovereenkomst had gehaald waren steeds individueel. Wanneer ik samen met Ruben in een atelier werkte, merkte ik op dat hij weinig contact met anderen zocht.

3 De medewerker onderzoekt de mogelijkheden om zijn vrijetijdsactiviteiten binnen het dagcentrum uit te oefenen.

Ik heb Ruben de spelletjeskast, de ventilator en de computer getoond. Hij weet alles staan maar gaat zelf niet naar de spelletjeskast toestappen. Af en toe loopt hij wel in de buurt van de computer en kijkt hij ernaar.

4 De medewerker vindt voldoening in het gezelschap, de vriendschap en de sociale ondersteuning die hij bij het dagcentrum ervaart.

Ik heb op geen enkel moment gemerkt dat Ruben mij niet aanvaardde.

7.5 **SAMENVATTING**

Fien, Jan en Ruben hebben genoten van de individuele aandacht die ik hen geboden heb. Fien heeft haar interesse gevonden. Bij Ruben en Jan kan worden opgemerkt dat ze nog steeds een aanzet van de begeleiding nodig hebben om een activiteit op te starten. Ruben zal weinig ondersteuning nodig hebben eens hem een activiteit is aangeboden. Jan heeft graag aandacht gedurende heel de activiteit. Dit kan eventueel verduidelijkt worden door de observatielijst in de bijlage.¹⁰

Omdat ik in het algemeen ook nog aandacht had besteed aan de vrije tijd tijdens de middagpauze, kan er worden opgemerkt dat dit een effect heeft gehad op de hele groep. Er worden nu veel meer spelletjes gespeeld dan vroeger. Ook wordt de computer of de tv sneller aangezet.

¹⁰ Zie bijlage 9.

8 **BESLUIT**

In het dagcentrum waar ik mijn stage heb gedaan werd er niet veel aandacht geschonken aan vrije tijd. Er was een aanbod aanwezig maar dit sprak de volwassenen niet aan omdat ze er niet goed van op de hoogte waren of omdat bepaalde dingen zoals de tv niet werkten. De volwassenen moesten hun vrije tijd zo zelfstandig mogelijk proberen invullen omdat er maar één begeleider aanwezig is die ondertussen tal van praktische taken moet zien te regelen. Aan verschillende medewerkers werd er gezien dat ze zich verveelden: ze liepen rond, gingen vroeger dan voorzien naar het atelier, vertoonden stereotiep gedrag,... Ik wou ervoor zorgen dat de medewerkers zich minder zouden vervelen en meer zouden genieten van de uren die ze krijgen als vrije tijd.

Om het probleem aan te pakken ben ik vertrokken vanuit het paradigma van Quality of Life omdat deze zienswijze de persoon centraal stelt. Men hecht belang aan het welbevinden van het individu. Vanuit dit opzicht heb ik meer informatie gezocht over de beperkingen van de drie medewerkers waarmee ik aan de slag ben gegaan om zo communicatie en ondersteuning op maat aan te bieden. Quality of Life vertrekt ondermeer vanuit de wensen en de interesses van het individu.

Met deze interesses ben ik verder gegaan. Vrijtijdsbesteding is een invulling die je zelf kiest, het sluit aan bij je interesses. Om de interesses van de drie medewerkers in kaart te brengen, ben ik opzoek gegaan naar een hulpmiddel.

Via het activiteitenplan heb ik de interesses van de medewerkers in kaart gebracht en heb ik aansluitende activiteiten aangeboden. Fien, Jan en Ruben hebben genoten van de individuele aandacht die ik hen geboden heb. Fien is na verloop van tijd zo zelfstandig mogelijk aan de slag gegaan. Enkel het opzetten van de scoubidou wordt ondersteund door begeleiding. Ik heb gemerkt dat het werken met sclera-symbolen voor Fien een goed communicatiemiddel is. Hierbij kan ze aanduiden wat ze wil zonder dat er al te veel communicatieproblemen ontstaan.

Bij Ruben en Jan kan worden opgemerkt dat ze nog steeds een aanzet van de begeleiding nodig hebben om een activiteit op te starten.

Ruben zal weinig ondersteuning nodig hebben eens hem een activiteit is aangeboden. Ik had meer activiteiten met Ruben kunnen doen en meer interesses van hem kunnen zoeken indien ik het proces rond 'informed consent' anders had aangepakt. Ik had sneller moeten reageren toen de vader meedeelde dat Ruben niet mocht meedoen.

Jan heeft graag aandacht gedurende heel de activiteit. Ik had ervoor kunnen zorgen dat Jan meer contact ging zoeken met andere medewerkers. Hier meer bij stil staan en hem hier meer in begeleiden, zou een oplossing kunnen zijn. Dit zou ervoor gezorgd hebben dat ik oefensessies rond sociale vaardigheden zou kunnen geven hebben om ervoor te zorgen dat Jan zijn vrije tijd met andere mensen kan doorbrengen.

Om ervoor te zorgen dat Ruben en Jan af en toe de gepaste aandacht krijgen, heb ik de activiteitenplannen doorgegeven aan de begeleiding. Zo weten zij waarop ze kunnen letten en wat hun interesses zijn.

Een kritische opmerking die ik kan geven bij het opstellen van het activiteitenplan is dat de beeldvorming over de medewerker in lijn loopt met het uitvoeren van de activiteiten. Doordat ik aan de slag ben gegaan met de medewerkers, heb ik meer informatie verkregen dan ik hiervoor had. Deze informatie heb ik bij de beeldvorming geplaatst terwijl de beeldvorming een beschrijving is van de persoon alvorens men de activiteiten uitvoert.

Naast het opstellen van de activiteitenplannen van Fien, Jan en Ruben, heb ik ook nog aandacht besteed aan heel de doelgroep. Ik vond dat er in het algemeen te weinig aandacht werd besteed aan de vrije tijd onder de middag. Hiervoor had ik tips opgezocht over spel. Het is belangrijk om een veilige situatie aan te bieden waarin mensen via veel herhaling een spel kunnen aanleren. Door hier meer aandacht aan te geven en het aanbod te vergroten kan er worden opgemerkt dat dit een effect heeft gehad op de hele groep. Er worden nu veel meer spelletjes gespeeld dan vroeger. Ook wordt de computer of de tv sneller aangezet.

De medewerkers gaan zelfstandiger op zoek naar wat ze kunnen doen. Om dit te stimuleren en te ondersteunen heb ik samen met een medewerker een map gecreëerd als hulpmiddel voor een uitleendienst. In deze map is een inventaris van alle spelletjes aanwezig. De verantwoordelijken gaan na of het uitgeleende spel effectief terug keert. Zo blijft het aanbod aanwezig en kan iedereen van de spelletjes blijven genieten. Dit proces heb ik op het einde van mijn stage opgestart. Ik had dit veel eerder moeten doen zodanig dat ik samen met de medewerkers ook van elk spelletje apart een inventaris had kunnen maken. Dit zou ervoor zorgen dat de spelletjes terugkomen in zijn gehele vorm.

Er zijn natuurlijk steeds momenten waarop een medewerker beroep wil/moet doen op de ondersteuning van een begeleider. Om dit probleem op te lossen had ik voorgesteld om een extra begeleider in te schakelen tijdens de middagpauze. Dit systeem wordt opgenomen door het team en zal hopelijk nog in werking treden.

BIBLIOGRAFIE

- AAIDD. (2013). *Definition of Intellectual Disability*. Opgehaald van American Association on Intellectual and Developmental Disability .
- Agterberg, O., Caminada, M., Cramer, S., Deman, P., Goossens, E., van 't Hoog, M., . . . Wikkerman, C. (2012, Maart). Spel- en ontwikkelingsmateriaal. *expertje*. Ipse de Bruggen.
- Benedictus, R., Bemelmans, H., & Hautvast-Haaksma, H. (2000). *Methodisch werken*. Baarn, Nederland: Nijgh Versluys.
- Braekers, K. (2011). *vrije tijd*. Opgehaald van upckuleuven:
<http://www.upckuleuven.be/campus.php?s=Kortenberg&sm=Therapievormen&tv=Vrije%20tijd>
- Buitengewoon secundair onderwijs - Infomap - Deel 13: Vrijtijdsvaardigheden*. (2013, 12 20). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen:
<http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/buitengewoon-onderwijs/secundair-onderwijs/opleidingsvorm3/infomap/vrijtijd.htm>
- Dale, V. (2014). *Betekenis 'ontspanning'*. Opgehaald van Van Dale:
http://www.vandale.be/opzoeken?pattern=ontspanning&lang=nn#.Uz6iM_I_uO0
- Dale, V. (2014). *Betekenis 'tijd'*. Opgehaald van Van Dale:
http://www.vandale.be/opzoeken?pattern=tijd&lang=nn#.Uz6tQPI_uO2
- Dale, V. (2014). *Betekenis 'vrij'*. Opgehaald van Van dale:
http://www.vandale.be/opzoeken?pattern=vrij&lang=nn#.Uz6tkPI_uO2
- De Belie & Van Hove, E. &. (2003). kwetsbaarheid en veerkracht van mensen met een verstandelijke beperking. *Tokk*, 2-17.
- Declerck, D., & Pyck, P. (2003). *Volwassenen met WBS*. Opgehaald van williamsbeuren.be: <http://www.williamsbeuren.be/volwassenen>
- Encyclo. (2014). *Prosodie*. Opgehaald van Encyclo: <http://www.encyclo.nl/begrip/Prosodie>
- Het Williams Syndroom*. (sd). Opgehaald van williamsbeuren.be:
<http://www.williamsbeuren.be/hetsyndroom>
- Honore, C. (2004). *Slow*. Rotterdam: Lemniscaat Publishers.
- Joosten, L., van den Bergh, S., & Teunisse, J.-P. (2008). *help me even herinneren*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Noens, I., & van Berckelaer-Onnes, I. (2002). *Communicatie bij mensen met autisme en een verstandelijke*. Opgehaald van Ku Leuven:
<https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/218823/1/Communicatie+bij+mensen+met+ASS+en+VH+dec+2002+NTZ.pdf>
- Ruthe, R. (2007). *Ontspannen door het leven: de kunst van het loslaten*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- van den Born, L., Breuning, M., & Cremers, F. (2002). *Syndroom van Usher*. Opgehaald van Retina Nederland:
<http://www.retinanederland.nl/netvliesaanandoeningen/oogziekten/syndroom-van-usher>
- van Hasselt, N. (2014). *Retinitis pigmentosa*. Opgehaald van Gezondheidsplein:
<http://www.gezondheidsplein.nl/aandoeningen/retinitis-pigmentosa/item38085>
- Van Hove, V. (2007). *De begeleider als bruggebouwer*. Sint-Amandsberg, België: Ronny Dierendonck.
- Van Loon, J. (2008). Een persoonsgerichte ondersteuningsmethodiek; het methodisch bevorderen van kwaliteit van bestaan voor mensen met een verstandelijke

- beperking. In J. Van Loon, & G. Van Hove, *Persoonsgerichte ondersteuning en kwaliteit van bestaan*. Antwerpen: Apeldoorn: Garant.
- Van Loon, J., & Van Hove, G. (2006). Goed leven zonder instituut. *Alert*, 32, 84-91.
- van Roon, G. (2008, juni). *tijd voor vrije tijd*. Opgehaald van hbo-kennisbank: <http://hbo-kennisbank.uvt.nl/cgi/fontys/show.cgi?fid=3836>
- Vandevelde, S., Renty, J., Naert, R., Snoeck, S., & Delameilleure, L. (2010). Personen met autismespectrumstoornis. In E. Broekeart, G. Van Hove, S. Vandevelde, V. Soyez, & W. Vanderplasschen, *Handboek bijzondere orthopedagogiek* (pp. 395-426). Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- VN. (sd). *universele verklaring van de rechten van de mens: volledige versie*. Opgehaald van Amnesty international: http://www.aivl.be/subthema/universele-verklaring-van-de-rechten-van-de-mens-volledige-versie/842#.Uz-s-vl_uO0
- What is Williams Syndrome?* (sd). Opgehaald van Williams syndrome association : <http://www.williams-syndrome.org/what-is-williams-syndrome>
- Wijnhamer, J. (2013). *Meer levensenergie door ontspanning*. Idea Seeding Books.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Informend consent	55
Bijlage 2: Bevraging begeleiding	68
Bijlage 3: Handleiding voor verantwoordelijke van de spelletjeskast	71
Bijlage 4: Tekeningen van jungle speed	79
Bijlage 5: Briefje mama Fien	83
Bijlage 6: Gesprek mama Fien	84
Bijlage 7: Sclera-symbolen	85
Bijlage 8: Wenskaartje van Fien	86
Bijlage 9: Observatielijst	87

BIJLAGE 1: INFORMED CONSENT

Beste ouder(s),

Ik ben Linde Praet (stagiaire) en studeer orthopedagogie aan de hoge school van Gent. Mijn stage duurt ongeveer drie maanden en zal duren tot in mei. Van school heb ik de opdracht gekregen om een bachelorproef te maken. Dit is een soort eindwerk. Omdat ik vorig jaar tijdens mijn eerdere stage merkte dat de ontspanningsuren onder de middag niet altijd even vlot voorbij vliegen, zou ik hier graag rond werken. Ik zou graag met uw zoon/dochter samen op zoek gaan naar hoe we deze tijd aangenaam kunnen laten verlopen. Indien u hier toestemming voor geeft, zou ik vriendelijk willen vragen om de informed consent te ondertekenen. Dit document vindt u in bijlage en geeft meer informatie en toestemming om gegevens te publiceren. Het dient ondertekend te worden in naam van uw zoon/dochter.

Gelieve mij zo snel mogelijk op de hoogte te brengen alstublieft.

Alvast bedankt,

Linde

HoGent

Geachte heer, mevrouw,

Linde Praet, student aan de Hogeschool Gent, opleiding orthopedagogie, voert in het kader van zijn/haar bachelorproef een onderzoek uit naar de ontspanningsmogelijkheden onder de middag in het dagcentrum De Sperwer. Dit onderzoek loopt van 10/02/2014 tot en met 25/05/2014. Dit afstudeerproject wordt begeleid door de promotor Patrick Pevenage.

Voor mijn bachelorproef ga ik met drie medewerkers kijken wat zij het liefste doen tijdens de middagpauze. Ik wil hier op ingaan en het aanbod dat aanwezig is in het dagcentrum onder de aandacht brengen en eventueel vergroten. Om na te gaan wat de medewerkers het liefst doen, zal ik proefsessies geven. Deze kunnen doorgaan tijdens de middag zelf, maar ook tijdens atelierwerking. Het is de bedoeling dat na verloop van tijd, ik kan nagaan of de medewerkers na de sessies, zoveel mogelijk zelfstandig te werk kunnen gaan.

Graag had Linde Praet in de loop van het onderzoek meerdere gesprekken met u gehad. Dit gesprek/deze gesprekken duurt/duren ongeveer een uur, naargelang de proefsessie verloopt.

De gegevens worden volledig anoniem verwerkt. Dit houdt in dat de naam of andere herkenbare gegevens in geen geval in het onderzoek vernoemd worden. De bevindingen die voortvloeien uit het onderzoek kunnen enkel voor wetenschappelijke doeleinden worden gebruikt, opnieuw enkel indien ze volledig anoniem en met inachtneming van het beroepsgeheim worden gerapporteerd.

De studenten en hun begeleiders treden uitsluitend op in het kader van het afstudeerproject. Mocht naar aanleiding van de gesprekken duidelijk worden dat u nood heeft aan begeleiding of ondersteuning, kunnen de studenten of hun begeleiders de rol van begeleider of behandelaar niet vervullen. Zij verbinden zich er evenwel toe in overleg met u te zoeken naar een gepaste vorm van ondersteuning.

Overeenkomstig de Wet ter Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer (8 december 1992) heeft u het recht om ten allen tijde inzage te krijgen in de – bij u – verzamelde onderzoeksgegevens. U heeft ook het recht om ten allen tijde, en zonder hiervoor een reden op te geven, uw deelname aan het onderzoek stop te zetten.

We hopen dat u bereid bent deel te nemen aan het onderzoek. Indien u vragen heeft over het onderzoek kan u steeds contact opnemen met de studenten of hun begeleiders op onderstaande contactgegevens.

Met vriendelijke groeten,

Linde Praet

Het is voor ons belangrijk, bij de controle van gegevens, om een elektronische neerslag te hebben van het gesprek. Heeft u er bezwaar tegen dat het gesprek wordt opgenomen op schijf, uitgeschreven en daarna gewist? U zal hiervan telkens op de hoogte worden gebracht voor de opname wordt gestart.

J. Neen (Omcirkelen wat past)

GEINFORMEERDE TOESTEMMING – INFORMED CONSENT

Ondergetekende [redacted] verleent zijn / haar toestemming voor deelname aan de studie "Hoe kunnen de ontspanningsmogelijkheden voor volwassenen met een verstandelijke beperking in een dagcentrum vergroot en aantrekkelijker gemaakt worden waardoor ze op een zo'n zelfstandig mogelijke wijze zichzelf kunnen bezighouden."

Ik verklaar hierbij dat ik,

- (1) de uitleg over de inhoud en werkwijze van het onderzoek in het kader van bachelorproef heb gelezen en dat me de mogelijkheid werd geboden om bijkomende informatie te verkrijgen
- (2) totaal uit vrije wil deelneem aan het onderzoek
- (3) de toestemming geef aan de student om mijn resultaten op een vertrouwelijke en anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren
- (4) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten
- (5) ervan op de hoogte ben dat ik op aanvraag een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen.

Voor akkoord,

Plaats en datum

Kathon 27/3/14

Naam + handtekening van de geïnterviewde

[redacted]

Plaats en datum

Lokoren
10/3/14

Naam + handtekening van de student

Linde Praet

Het is voor ons belangrijk, bij de controle van gegevens, om een elektronische neerslag te hebben van het gesprek. Heeft u er bezwaar tegen dat het gesprek wordt opgenomen op schijf, uitgeschreven en daarna gewist? U zal hiervan telkens op de hoogte worden gebracht voor de opname wordt gestart.

Ja Neen (Omcirkelen wat past)

Het is voor ons belangrijk, bij de controle van gegevens, om een elektronische neerslag te hebben van het gesprek. Heeft u er bezwaar tegen dat het gesprek wordt opgenomen op schijf, uitgeschreven en daarna gewist? U zal hiervan telkens op de hoogte worden gebracht voor de opname wordt gestart.

Ja / Neen (Omcirkelen wat past)

Beste ouder(s),

Ik ben Linde Praet (stagiaire) en studeer orthopedagogie aan de hoge school van Gent. Mijn stage duurt ongeveer drie maanden en zal duren tot in mei. Van school heb ik de opdracht gekregen om een bachelorproef te maken. Dit is een soort eindwerk. Omdat ik vorig jaar tijdens mijn eerdere stage merkte dat de ontspanningsuren onder de middag niet altijd even vlot voorbij vliegen, zou ik hier graag rond werken. Ik zou graag met uw zoon/dochter samen op zoek gaan naar hoe we deze tijd aangenaam kunnen laten verlopen. *In onderstaande brief staat dit geformuleerd als 'onderzoek'. Dit is niet letterlijk op te nemen. Het is een standaardbrief die ik van school uit moet laten ondertekenen. Ik heb begrepen dat hier rond enkele misverstanden zijn ontstaan. Ik ga op basis van de interesses van uw zoon kijken naar hoe we dit tijdens één tot twee uur kunnen aanbieden. Later wordt er gekeken of dat uw zoon hier plezier aan beleefd. Wanneer dit het geval is, kan dit worden blijven aangeboden zodat deze tijd voor hem op een aangename manier verloopt.* Indien u hier toestemming voor geeft, zou ik vriendelijk willen vragen om de informed consent te ondertekenen. Dit document vindt u in bijlage en geeft meer informatie en toestemming om gegevens te publiceren. Het dient ondertekend te worden in naam van uw zoon/dochter.

Alvast bedankt voor de medewerking,

Linde

Geachte heer, mevrouw,

Linde Praet, student aan de Hogeschool Gent, opleiding orthopedagogie, voert in het kader van zijn/haar bachelorproef een onderzoek uit naar de ontspanningsmogelijkheden onder de middag in het dagcentrum De Sperwer. Dit onderzoek loopt van 10/02/2014 tot en met 25/05/2014. Dit afstudeerproject wordt begeleid door de promotor Patrick Pevenage.

Voor mijn bachelorproef ga ik met drie medewerkers kijken wat zij het liefste doen tijdens de middagpauze. Ik wil hier op ingaan en het aanbod dat aanwezig is in het dagcentrum onder de aandacht brengen en eventueel vergroten. Om na te gaan wat de medewerkers het liefst doen, zal ik proefsessies geven. Deze kunnen doorgaan tijdens de middag zelf, maar ook tijdens atelierwerking. Het is de bedoeling dat na verloop van tijd, ik kan nagaan of de medewerkers na de sessies, zoveel mogelijk zelfstandig te werk kunnen gaan.

Graag had Linde Praet in de loop van het onderzoek meerdere gesprekken met u gehad. Dit gesprek/deze gesprekken duurt/duren ongeveer een uur, naargelang de proefsessie verloopt.

De gegevens worden volledig anoniem verwerkt. Dit houdt in dat de naam of andere herkenbare gegevens in geen geval in het onderzoek vernoemd worden. De bevindingen die voortvloeien uit het onderzoek kunnen enkel voor wetenschappelijke doeleinden worden gebruikt, opnieuw enkel indien ze volledig anoniem en met inachtneming van het beroepsgeheim worden gerapporteerd.

De studenten en hun begeleiders treden uitsluitend op in het kader van het afstudeerproject. Mocht naar aanleiding van de gesprekken duidelijk worden dat u nood heeft aan begeleiding of ondersteuning, kunnen de studenten of hun begeleiders de rol van begeleider of behandelaar niet vervullen. Zij verbinden zich er evenwel toe in overleg met u te zoeken naar een gepaste vorm van ondersteuning.

Overeenkomstig de Wet ter Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer (8 december 1992) heeft u het recht om ten allen tijde inzage te krijgen in de – bij u – verzamelde onderzoeksgegevens. U heeft ook het recht om ten allen tijde, en zonder hiervoor een reden op te geven, uw deelname aan het onderzoek stop te zetten.

We hopen dat u bereid bent deel te nemen aan het onderzoek. Indien u vragen heeft over het onderzoek kan u steeds contact opnemen met de studenten of hun begeleiders op onderstaande contactgegevens.

Met vriendelijke groeten,

Linde Praet

Het is voor ons belangrijk, bij de controle van gegevens, om een elektronische neerslag te hebben van het gesprek. Heeft u er bezwaar tegen dat het gesprek wordt opgenomen op schijf, uitgeschreven en daarna gewist? U zal hiervan telkens op de hoogte worden gebracht voor de opname wordt gestart.

Ja / Neen (Omcirkelen wat past)

BIJLAGE 2: BEVRAGING BEGELEIDING

Gesprek met de coördinator

Het gesprek dat ik met de coördinator had hing niet vast aan de vragen die hierboven gesteld worden. Dit kwam omdat hij mijn mentor is en mij heeft geholpen om van start te gaan.

Hij maakte de kritische opmerking of ontspanning al dan niet vormend moet zijn. Ontspanning en vrije tijd hoeft niet vormend te zijn, maar mag zeker een zinvolle opvulling bevatten volgens hem. Als je op bepaalde handelingen die vanzelfsprekend lijken, dieper ingaat, merk je dat deze meer vormend zijn dan aanvankelijk gedacht.

Het zou handig zijn moest er een soort van 'materiaalmeester' zijn die het aanbod ordelijk kan houden. Het zou interessant zijn om te kijken naar wat de motivatie van de medewerkers is om hen ertoe aan te zetten om plezier te beleven.

Gesprek met de begeleider van de crea en de klusjesdienst

- Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
Ontspanning mag vormend zijn. Dit kan bijvoorbeeld door een spel te spelen waarbij men leert omgaan met geld. Zo leert men op een plezierige manier iets bij. Het is een goede combinatie van beiden.
- Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
Als begeleider sta je alleen in de ontspanningsruimte en heb je verschillende taken tijdens de middagpauze. Dit zorgt ervoor dat je niet steeds aanwezig bent.
De hoekjes die in de ontspanning gecreëerd zijn, zijn leuk maar dit kan nog beter aangepast worden aangezien dat de tv aan de muur hangt zonder een mogelijkheid om te gaan neer zitten.
- Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
Het is niet slecht, maar hierbij moet je als begeleider de sfeer goed bewaken omdat dit soms spanningen kan teweegbrengen.
Het zorgt er wel voor dat je als voorziening meegaat met de tijd.
- Hoe zou je willen dat het wordt?
Het zou makkelijker zijn indien er meer begeleiding aanwezig zou zijn tijdens de middagpauze. Ook zou het kunnen helpen indien er een verantwoordelijke wordt aangesteld voor de spelletjes. Er kan steeds een oproep gedaan worden om spelletjes en boeken mee te brengen.

Gesprek met de begeleider van de kunst

- Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
Een mix van ontspanning en vormend mag. Het is altijd beter om iets te doen in plaats van niks omdat niks doen een stimulans kan zijn om ongepast gedrag te vertonen.
- Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
Er is een klein aanbod en de alternatieven zijn niet toegankelijk. De ontspanningsruimte geeft een onoverzichtelijke indruk.
- Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
Een Wii is de eerste paar maanden leuk maar kan daarna tegensteken. De tv zou leuk zijn om bijvoorbeeld af en toe het journaal op te zetten en je kan er programma's mee opnemen. Een opmerking hierbij is dat alles binnen handbereik moet zijn om het haalbaar te houden voor de begeleiding.
- Hoe zou je willen dat het wordt?

Gezelliger, nu is er vaak rommel. De ruimte mag meer warmte uitstralen. Een map met visualisatie zou handig zijn om alles netjes te houden.

Gesprek met de begeleider van de keuken en de sport

- Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
Het kan vormend zijn, maar het hoeft niet.
- Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
De personen die een matige tot diep verstandelijke beperking hebben krijgen vaak geen stimulatie om zelf aan iets te beginnen.
Is één begeleider tijdens de middagpauze nog haalbaar?
- Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
Tof, maar hoe lang gaat dit mee?
- Hoe zou je willen dat het wordt?
Ervoor zorgen dat de personen genoeg prikkels aangeboden worden om zelf op zoek te gaan naar vrijetijdsbesteding. Maar ook een rustige, gezellige hoek voor de personen die het rustig aan willen doen.

Gesprek met begeleider van de boerderij

- Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
Vorming kan een meerwaarde zijn, maar het is niet noodzakelijk.
- Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
Als begeleider moet je vaak op twee of drie plaatsten tegelijk zijn.
- Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
Als dit goed georganiseerd is, is dit OK. Maar vaak treden hier technische problemen op.
- Hoe zou je willen dat het wordt?
Door meer begeleiding in te zetten, zal er meer tijd zijn om individueler aan de slag te gaan met de medewerkers.

Gesprek met begeleider van de tuin

- Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
Het hoeft niet vormend te zijn omdat de medewerkers al de hele dag moeten werken.
- Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
Als je alleen als begeleider in de ontspanningsruimte aanwezig bent heb je vaak geen tijd voor de mensen omdat er zoveel tegelijk moet gebeuren; er wordt ondersteuning geboden aan medewerkers die naar toilet moeten gaan, de bar moet in het oog gehouden worden,...
- Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
Er zijn veel medewerkers in geïnteresseerd. Door de aanwezigheid van technische zaken zorg je ervoor dat je mee bent met je tijd. De mate waarin het aanwezig kan zijn, moet in evenwicht blijven, het mag geen opslorpend effect hebben. Ook voor de begeleiding kan het eventueel voor problemen zorgen doordat er zich technische moeilijkheden kunnen voordoen.
- Hoe zou je willen dat het wordt?
De ruimte is zeer groot waardoor het vaak te druk wordt. Het zou veel gezelliger gemaakt mogen worden. Een uitleendienst zou handig zijn om na te gaan of alles van

materiaal nog aanwezig is. Maar de druk op de medewerker mag niet te groot worden anders zit de kans erin dat men opgeeft.

Gesprek met de begeleiding van de keuken

- Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
Vormende activiteiten zouden positief zijn, maar dit hoeft niet.
- Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
De ruimte heeft zijn voor- en nadelen. Doordat het er zo groot is, kan men kiezen waar men wil zitten. Dit heeft als nadeel dat er nergens een vast hoekje voor iets is.
- Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
Dit hoort erbij in deze tijd. Sommige mensen krijgen hiertoe de kans niet dus zou het wel een meerwaarde zijn.
- Hoe zou je willen dat het wordt?
Om het probleem op te lossen dat alles overal en nergens staat, zouden er hoekjes gecreëerd mogen worden. Het is belangrijk dat men hier tot rust kan komen. Qua invulling kunnen de medewerkers kiezen om iets te doen, maar er moet niets.

Gesprek met de begeleiding van de bakkerij

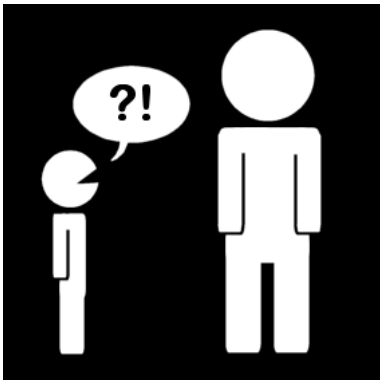
- Moet voor jou ontspanning vormend zijn of niet?
Dit hoeft niet. De medewerkers zijn vrij om dit zelf te kiezen. De atelierwerking op zich is al educatief dus het moet kunnen dat de medewerkers bijvoorbeeld kunnen slapen in de senso.
- Wat is beperkend aan hoe de situatie nu is?
Het ontspanningsmoment oogt heel chaotisch. De groep is zo gevarieerd dat dit nabijheid vraagt. De vraag is of we hier andere zaken, zoals bijvoorbeeld praktisch werk, willen voor laten vallen.
- Hoe sta je tegenover technische zaken zoals bijvoorbeeld de Wii en/of de computer?
Het is van deze tijd, ik sta hier zeker voor open eens alles van technische zaken is uitgelegd. Het vraagt wel extra ondersteuning.
- Hoe zou je willen dat het wordt?
Aanbod meer op maat afstemmen.

BIJLAGE 3: HANDLEIDING VOOR DE VERANTWOORDELIJEN VAN DE SPELLETJESKAST

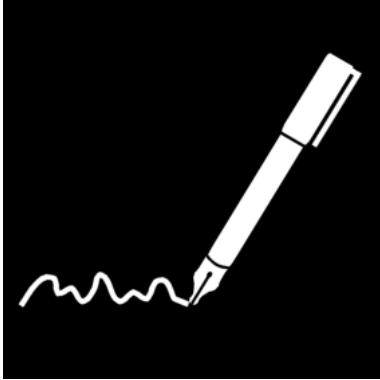
Wanneer er iemand een spelletje wil spelen,

kan hij dit vragen aan de verantwoordelijken van de dag.

Als verantwoordelijke is het jouw taak om de naam van de medewerker op te schrijven naast het spelletje dat hij wil spelen.

Wanneer de medewerker dit terug brengt, wordt er een kruisje geplaatst op het vakje 'terug geven'.

Zo weet je dat alle spelletjes terug in de kast staan.

Een voorbeeld vind je hieronder:

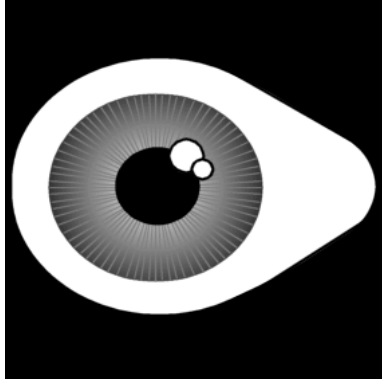
Wendy wil deze puzzel maken. Haar naam wordt in de middelste kolom opgeschreven.

Spelletje	Naam	Terug gegeven?
<p data-bbox="147 456 389 488">Space Jam puzzel</p> 	<p data-bbox="1294 719 1541 794"><i>Wendy</i></p>	

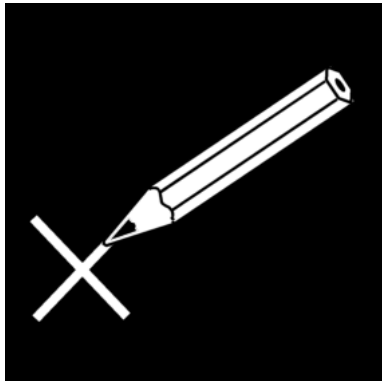
Wendy heeft de puzzel gemaakt en brengt deze terug. In de laatste kolom wordt een vogeltje getekend zodat men weet dat de puzzel terug in de kast staat.

Spelletje	Naam	Terug gegeven?
<p data-bbox="147 379 389 411">Space Jam puzzel</p> 	<p data-bbox="1294 639 1541 715">Wendy</p>	

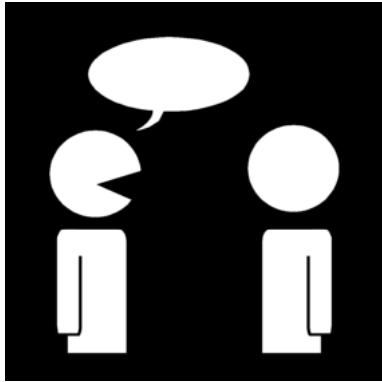
Als verantwoordelijke heb je ook de taak gekregen om te kijken of alles nog aanwezig is.

Wanneer iets bijna op is, kan je een vogeltje tekenen onder het vakje 'bijna op?'

Dit laat je zien aan de begeleiding zodat zij de kast opnieuw kunnen aanvullen.

Een voorbeeld vind je hieronder:

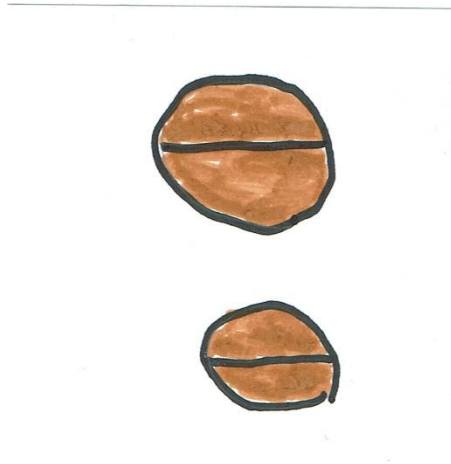
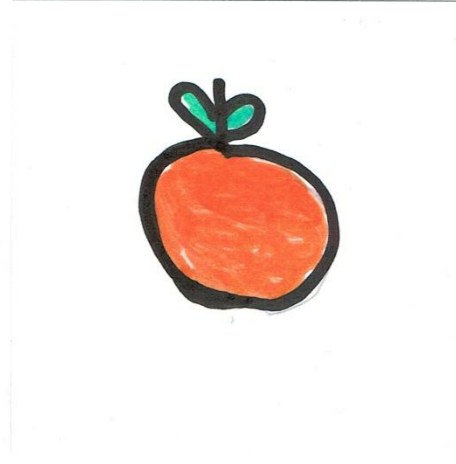
Wanneer je ziet dat er geen ballonnen meer in de kast zijn, neem je de lijst erbij.

Schuif	Bijna op?
<p data-bbox="537 438 672 470">Ballonnen</p> 	

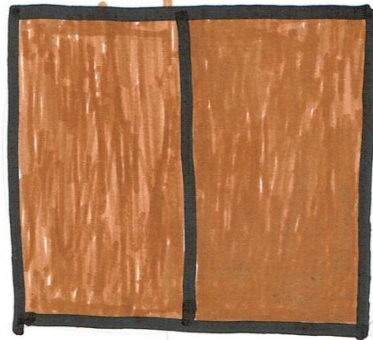
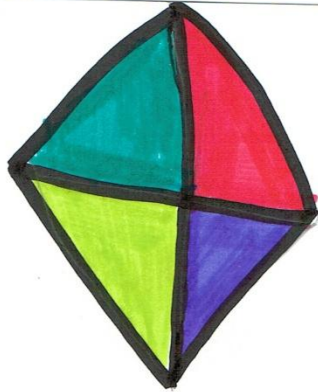
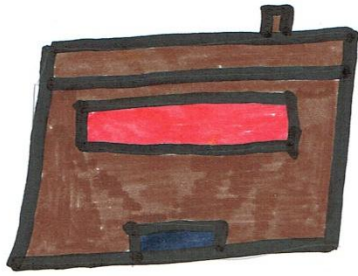
Je tekent een vogeltje in de laatste kolom zodat de begeleiding weet dat de ballonnen bijna op zijn.

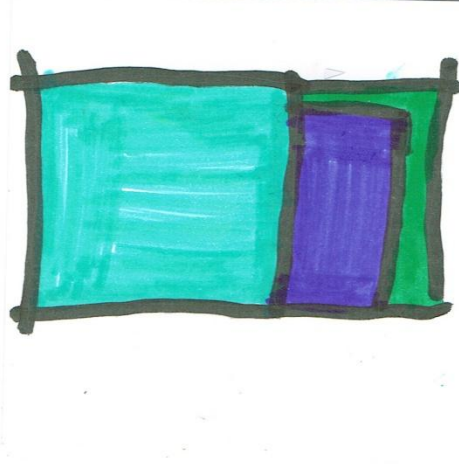
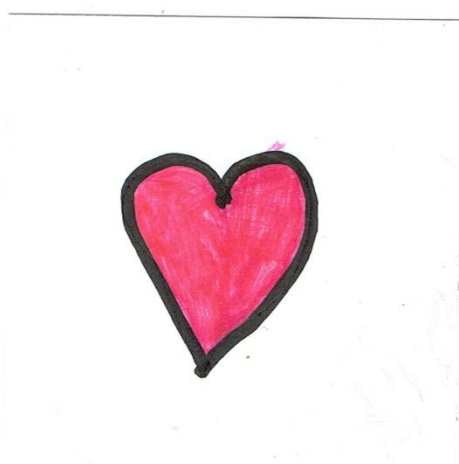
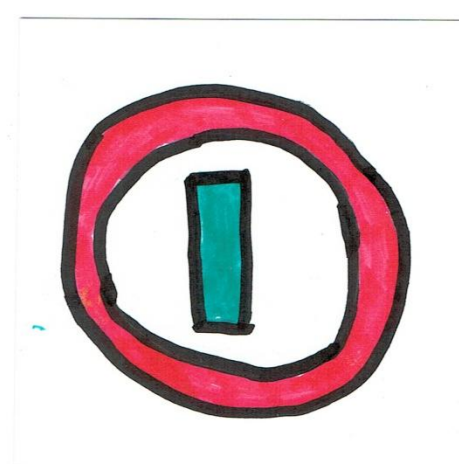
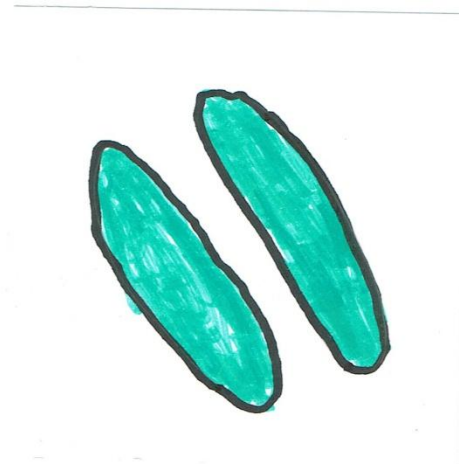
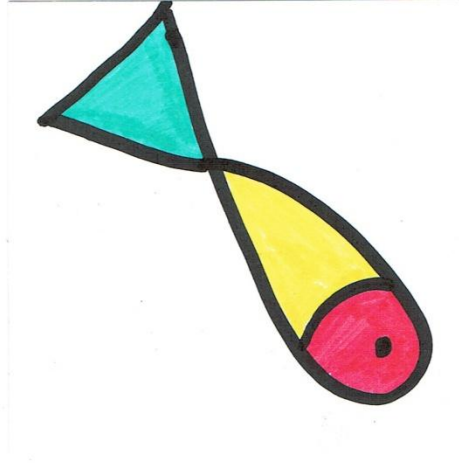
Schuif	Bijna op?
<p data-bbox="539 427 674 456">Ballonnen</p> 	

BIJLAGE 4: TEKENINGEN VAN JUNGLE SPEED

BIJLAGE 5: BRIEFJE MAMA FIEN

█ heeft autisme en heeft graag voor alles duidelijkheid aan de hand van picto's of geschreven tekst. (enkel in drukletters of getypt!).

Uit zichzelf zal ze niet antwoorden.

Je moet haar de keuze geven over de ≠ mogelijkheden.

Ze houdt heel sterk vast aan haar eigen rituelen en eigen planning.

bijv. dinsdagmiddag haar joepie inkijken in de kleedkamer (rustig!)

De ontspanning is eigenlijk 's middags veel te druk voor haar & duurt denk ik veel te lang.

BIJLAGE 6: GESPREK MAMA FIEN

- Hoe verloopt de week van Fien in de Sperwer?

Op dinsdag leest Fien de Joepie en op woensdag heeft ze afwas. De rest van de tijd brengt ze door in de kleedkamer.

-Wat doet Fien thuis in haar vrije tijd?

Meestal kijkt ze naar tv of houdt ze zich bezig met haar laptop of haar tablet. Vaak zal ze dan naar facebook surfen. Fien gaat graag zwemmen en gaan wandelen. Koken en drinken zijn activiteiten waarvan ze ook houdt. Ze is het liefst met haar fijne motoriek bezig.

-Hoe worden keuzemogelijkheden het beste voorgelegd?

Het is aangeraden om meerdere keuzes zelf aan te bieden. Hieruit kan ze dan kiezen. Het aanbod mag niet te groot zijn.

-Zijn er aandachtspunten waarop ik moet letten?

Fien zit graag apart omdat het anders voor haar te druk is.

BIJLAGE 7: SCLERA-SYMBOLEN

BIJLAGE 8: WENSKAARTJE VAN FIEN

IK VOND HET HEEL FIJN
DAT JE BIJ ONS WAS!
VOORAL OM SCOOBIDOUSTE MAKEN.
VEEL SUCCES VERDER
EN HOPELIJKS MAG JE
BIJ ONS KOMEN WERKEN
LATER.

BIJLAGE 9: OBSERVATIELIJST

03/03/2014 maandag

Fien: mikado + kleuren

Ruben: in boeken kijken + kleuren

Jan: heel even op de Wii gespeeld

10/03/2012 maandag

Jan: één maal memorie gespeeld

12/03/2014 woensdag

Fien: mee gespeeld met jungle speed. Hierna heeft ze memorie gespeeld; eerst alleen, daarna heb ik meegedaan.

Ruben: ik heb hem de kast getoond, maar hij haalde hier niks uit.

13/03/2014 donderdag

Fien: bevond zich in de kleedkamer

Ruben: bevond zich op zijn vaste plek aan de bar

Jan: zotje jagen samen met mij en een andere medewerker. Hierna heeft hij op zijn gemak zitten babbelen.

18/03/2014 dinsdag

Fien: Joepie lezen in kleedkamer

Ruben: foto's bekijken

19/03/2014 woensdag

Ruben: Wii uitgeprobeerd. Foto's bekeken + koffie gedronken

Jan: memorie gespeeld. Met de kaarten gespeeld en gepuzzeld. Samen met een andere medewerker met het spel van de sprinkhanen gespeeld.

20/03/2014 donderdag

Fien: wou niks doen

Jan: sjoelbak.

Ruben: heel even met de Wii gespeeld. Naar foto's gekeken

21/03/2014 vrijdag

Jan: Eén keer met de Wii gespeeld.

Ruben: in strip en fotoboek gebladerd.

24/03/2014 maandag

Fien: scoubidou

Ruben: even met de Wii gespeeld. Stak zelf de cd-rom erin.

Jan: even met Wii gespeeld, daarna met de sjoelbak

25/03/2014 dinsdag

Jan: gepraat + in een boek gekeken.

27/03/2014 donderdag

Jan: puzzelen

28/03/2014 vrijdag

Jan: memorie + tekenen

31/03/2014 maandag

Fien: scoubidou

Jan: Snotty snotter

01/04/2014 dinsdag

Jan: Snotty Snotter

02/04/2014 woensdag

Jan: getekend

03/04/2014 donderdag

Fien: mikado samen met een andere medewerker. Hierna scoubidou (in kleedkamer)

07/04/2014 maandag

Jan: babbelen en met tekenbord getekend

08/04/2014 dinsdag

Jan: mikado

09/04/2014 woensdag

Jan: voetbal + mikado

14/04/2014 maandag

Fien: scoubidou

Jan: voetbal

15/04/2014 dinsdag

Jan: bellen blazen, Snotty Snotter en in de zetel naar een boekje gekeken

16/04/2014 woensdag

Fien: scoubidou

17/04/2014 donderdag

Ruben: foto's getrokken

Jan: Bellen blazen samen met een andere medewerker

22/04/2014 dinsdag

Ruben: in de krant gekeken.

Jan: bellen blazen. Samen met een andere medewerker Snotty Snotter gespeeld. Daarna in de zetel in boekjes gekeken.

23/04/2014 woensdag

Fien: scoubidou

Ruben: in krant gekeken

Jan: bellen blazen. Voetbal gespeeld. Op tekenbord getekend.

24/04/2012 donderdag

Fien: scoubidou

Ruben: ballon

Jan: ziek in senso

28/04/2014 maandag

Ruben en Jan: samen bellen blazen

Ruben: ballon + in boekjes gekeken

Jan: op zijn gemak in de zetel gezeten

29/04/2014 dinsdag

Ruben: in fotoalbum gekeken

Jan: op zijn gemak in de zetel gezeten

30/04/2014 woensdag

Fien: scoubidou

Ruben: computer + ballon

Jan: in de zetel op zijn gemak gezeten

01/05/2014 donderdag

Ruben: ventilator open gegeven

Jan: bellen blazen + naar muziek geluisterd op tv

05/05/2014 maandag

Fien: scoubidou

Jan: domino samen met andere medewerker

07/05/2014 woensdag

Ruben: ventilator open gegeven

08/05/2014 donderdag

Ruben: naar foto's gekeken + ventilator open gegeven

Jan: in de zetel op zijn gemak gezeten

12/05/2014 maandag

Ruben: ballon

13/05/2014 dinsdag

Ruben: had zelf een boekje genomen om in te kijken

Jan: in de zetel op zijn gemak gezeten